Sayı : 71 Nisan 1968 2 Lira

Barış Dünyası

AYLIK SİYASÎ FİKİR MECMUASI

Türkiye, Kalkınmada Tehlikeli Bir Yolda...

Dünya'nın Sonu mu Geldi ?..

(Manajans : 626)

Barış
DÜNYASI

AYLIK SİYASÎ
FİKİR MECMUASI

Sahibi ve Başyazarı
Ahmet Hamdi
B A Ş A R
Sorumlu Yazı İşleri
Müdürü
Günay ALOK
İdare Müdürü
Lütfi ÇULPAN
Dış Münasebetler Şefi
Raif BALCI
Ankara Temsilcisi
Niyazi ACUN
Basın Sitesi, E - 8
Çankaya
TEL: 12 48 91

İdare yeri: Cağaloğlu
Himayei Etfâl Sokak,
Aydoğmuş Han 18 - 19
Tel. : 22 08 91
47 25 38
Mektup adresi:
P.K. 478 - İstanbul

Abone: Yıllığı 24 TL.
Sayısı: 2 TL.

İlân: Tam sayfa:
600 TL. santimi 15 TL.

Basıldığı tarih:
30 Mart 1968

Basıldığı Yer:
YÖRÜK Matbaası

Sayı: 71 — Cilt: 7
Nisan — 1968

İÇİNDEKİLER

Sayfa:

OLAYLAR - YORUMLAR:

İ D E O L O J İ :

İ N C E L E M E L E R :

AÇIK OTURUM:

SOSYAL KONULAR:

D I Ş Â L E M — OLAYLAR :

ÇEŞİTLİ YAZILAR:

H Â T I R A L A R :

Olaylar - Yorumlar

BARIŞ DÜNYASI 7 yaşında

Dergimiz bu sayısiyle 7 nci yaşına basmış bulunuyor. Bu vesileyle bir fikir savaşçısı olan bize, yaşama ve gelişme imkânını sağlayan sevgili okuyucularımıza şükranlarımızı sunar, ilgi ve desteklerinin devamını dileriz.

Cumhurbaşkanımızın yerinde bir uyarısı

SAYIN Cumhurbaşkanımız Cevdet Sunay, Kurban Bayramı münasebetiyle bir bildiri yayınlayarak, özellikle lâiklik ve aşırı akımlar konusunda uyarıda bulundu .Birçok çevrelerde olumlu karşılanmış olan bu Bildiride, rejimimizin temel taşlarından biri olan lâikliğin, Anayasamızdaki esaslarını teşkil eden 19 uncu maddesi de yer almıştır. Cumhurbaşkanımızın herkesin okumasını öğütlediği bu madde aynen şöyledir :

«Herkes, vicdan ve dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

«Kamu düzenine veya genel ahlâka veya bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dinî âyin ve törenler serbesttir.

«Kimse ibadete ,dinî âyin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse dinî iniançı ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz.

«Din eğitim ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanunî temsilcilerinin isteğine bağlıdır.

«Kimse devletin sosyal, iktisadî, siyasî veya hukukî temel düzenini, kısmen de olsa din kurallarına dayandırmaya veya siyasî veya şahsî çıkar veya nüfuz sağlama amaciyle, her ne suretle olursa olsun dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz. Bu yasak dışına çıkan veya başkasını bu yolda kışkırtanlar kanuna göre cezalandırılır. Dernekler yetkili mahkeme, ve siyasî partiler Anayasa Mahkemesince temelli kapatılır.»

Anayasa teminatı altında bulunan «vicdan ve dinî inanç ve kanaat hürriyeti», son zamanlarda lâikliğe aykırı ve irticaa yönelmiş akımlara hız vermiştir. Hükûmetin bu konuda müsamahalı davrandığı, hattâ gericiliği desteklediği iddiaları da vardır. Bilindiği üzere Ana muhalefet partisi Genel Başkanı sayın İnönü «İktidar, irticaa dayanarak seçimleri kazanmak istiyor» demekle iktidarı ağır şekilde suçlamıştı.

DURUM çok önemlidir. Vicdan ve dinî inanç ve kanaat hürriyetinin hem Anayasa, hem de İslâm dininin temel kuralları bakımından sınırlanması pek kolay yapılacak bir iş değildir. Bir toplum baskısına vasıta olduğu süre, bu hürriyetin lâikliğe aykırı akımlara hız vermesi güç önlenir. Anayasanın teminata bağladığı bu hürriyet ancak tek taraflı kullanılabilir. Yapılacak şey, daha doğrusu Anayasayı uygulama görevini üzerlerine almış olanların yapacakları şey, vicdan ve din hürriyetinin tek taraflı bir saldırı ve baskı vasıtası haline gelmemesini sağlamak olmalıdır. Türk toplumunun yavaş yavaş, fakat çok etkili şekilde içine düştüğü tehlike, yobazlığın bu hürriyetten kayıtsız şartsız yaralanma imkânını bulmuş olmasıdır. Bizce böyle bir hürriyet, Anayasanın öngördüğü ve teminata bağladığı vicdan ve din hürriyeti ilkesine aykırıdır, ve devlet gücünü taşıyan organların, yani hem icra ve hem de kaza or-

ganlarının bu konuda vazifelerini hakkiyle yapamadıkları da görülmektedir.

DERİN ve çok taraflı incelemeye muhtaç olan lâiklik ile vicdan ve din hürriyeti konusu, elem verici bir gerçek olarak belirtelim ki, bilim dışı bir politika ya da yasak sorunu olarak ele alınmış; düşünmekten ziyade uymak, söylemekten ziyade susmak yönü seçilmiştir. İslâm dininin müspet ilim kurallarına ve metotlarına, doğuş ve yayılış dönemlerindeki ruh ve mânasına, modern dünya ve Türk toplumunun ihtiyaçlarına uygun tahlili, tarifi, izahı yapılmamıştır. Yapılan şey, dini olduğu gibi, haline bırakmaktan ibaret kalmıştır. Biz, İslâm dininin en mütekâmil, en ileri en hayata uygun bir dünya dini olduğunu bilenlerdeniz. Bu bakımdan müspet modern ilim karşısında hiç bir yanı sarsılmadan yaşayacağına, hattâ kuvvetleneceğine de inanmaktayız. Buna rağmen bilimden ziyade politikaya, akıldan ziyade hurafeye ve mistik duygulara dayanan, vicdan ve din hürriyeti sayesinde lâiklik dışı gericiliğe kuvvet veren bugünkü haliyle Türk toplumunda bölücü ve geri akımlara yataklık edebileceği ve vasıta haline konabileceği iddiasındayız.

Böyle bir tehlikeyi önlemek, etkisiz hale koymak hükûmetin vazifesidir. Bu maksatla bir müdahale gerekiyorsa bunun vicdan ve din hürriyeti ilkesine aykırı değil; tersine bu ilkenin bir gereği olduğuna inanmak lâzımdır.

Yasak koymak, ceza vermek şeklindeki müdahalenin etkisiz olduğu ve hattâ tepki yarattığı görülmüştür. Şüphesiz Anayasa ile teminata bağlanmış haklara karşı saldırılar, bu yolla önlenecektir. Bir Kıyafet Kanunu var ve yürürlükten kalkmamışsa, yeşilli siyahlı bere giyenler takip edilecektir. Camilerde müezzin mutlaka minareye çıkıp ezanı okuması, tamamen dinî bir bid'at olan hoparlörlerle ezan yerine plâk çalınmaması ve bütün mahallenin ayağa kaldırılmaması istenecektir. Camilerde hatiplerin aklına eseni söylememesi ve mutlaka Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanmış hütbe metinlerini okumaları sağlanacaktır. Ama bütün bunların yanı sıra, İslâm dininin ilmi yapılacaktır.

Son üç asırda çok az sayıda gerçek din adamı Medreseden yetişmiştir. Bir sınıf elinde kalan ve ıskolastik çukuruna yuvarlanarak ilim yönü çürümeye yüz tutan islâmlığın gerçek ilim adamları medreseler dışında yetişti, ve ona karşı geldi. Bir vakitler «İsa'mı yoksa Muhammed mi daha büyük peygamberdir?» gibi şimdi ağıza bile alınamıyacak konuları ilim adamları kendi aralarında konuşabilirlerdi. Bugün din ilmi için hem medrese yok; he müniversite.. İlâhiyat Fakültesi, medresenin devamı olmaktan bir türlü kurtulamıyor. Bunun dışında ise kimsenin, hiç bir düşünürün ve bilginin İslâm diniyle uğraştığına rastlayamıyoruz. Doğrusunu söylemek gerekirse, kimsenin uğraşmaması nedenleri de meydanda: Konu, devrimci göziyle Tabu'dur. Kimse üzerinde durma-

SOFTALIK

Softalık yalnız din konusunda olmaz; herşeyin, her mesleğin softaları vardır. Atatürk softaları gibi..

Ankara'da Atatürk Enstitüsünün açılış töreninde Behçet Kemal Çağlar da konuşmuş ve şöyle demiş :

«Bir devlet başkanı Mekke'yi Medine'yi ziyaret eder; bir Başbakan başına takke giyerek dua ederse o memlekette Atatürkçülükten nasıl söz edilebilir?»

Bu lâflar hayli tepki yaratmış ve profesörler: «Burada politika yapılmaz» demişler.

Yalnız bunu demekle kalmamalıdırlar. Bir devlet Başkanının Mekke'yi ziyaret, bir Başbakanın da dua etmesini Atatürkçülüğe karşı sanmanın softalık olduğunu ve asıl kendi adı altında yeni softaların yetiştiği bir memlekette Atatürkçülükten söz edilemiyeceğini bu sayın şairimize anlatmaları gerekirdi.

malarıdır. Herkes susacak; ancak yobaz konuşacaktır.

Neye İmam Hatip mektepleri diye öğretim birliğini bozan mektepler açılıyor? Eğer bir ihtisas meslek mektebi ise, buraya lise tahsilini bitirmiş gençler alınmalıdır. Kur'an kursları bu kadar yayılabiliyorsa bunlar için kurulan dernekler irticaın değil, İslâm dininin gerçek esasları ve felsefesini yayacak vasıtalar haline konabilir.

Kurban Bayramı vesilesiyle sayın Cumhurbaşkanımızın Türk milletine hitaben yayınladıkları mesaj, büyük memnunluk uyandırmış ve yerinde bir uyarı olmuştur. Bu mesajın, aynı zamanda bundan sonraki temelli ve köklü çalışmalar için bir direktif ve başlangıç olmasını temenni ederiz.

İnönüye göre: A P İktidarı iki ayak üzerinde yürüyor

«AP iktidarı iki ayak üzerinde yürüyor : Biri Konya Müftüsü, ötekisi Seçim Kanunu». Konya Müftüsü irticaı temsil ediyor; Seçim Kanunu da AP nin seçimleri ezici çoğunlukla kazanarak diktatörlüğe gitmekte olduğunu belirtmek için kullanılmıştır.

SAYIN İnönü tarafından konan bu teşhis üzerine CHP sözcüleri son günlerde hep bu temayı işlemektedirler. Eski Genel Sekreter, şimdi Partinin Meclis Grup Başkan Vekili Kemal Satır da verdiği demeçte bu konu üzerinde durmuştur :

«1965 seçimine tekaddüm eden günlerden bu yana Yurdumuzda mezhep ayrılıklarını doğuracak irtica hareketleri, şeriata müstenit bir İdare tarzı özlemleri, artan bir hızla gelişmektedir. AP iktidarı ikazlarımızı «böyle bir şey yoktur» diye red etmektedir. Oysa ki, evvelki gün lâik Cumhuriyetimizin en büyük şehrinde, İstanbul'da (bu demeç 5 Mart günkü Ulus'ta çıkmıştır) **AP iktidarının beslediği, bütün masraflarını ödeyerek düzenlediği mitingte gösterilen dövizler, şeriata müstenit bir devletin hasretini bütün açıklığiyle meydana çıkarmıştır.»**

Sayın Satır, din adamlarının politika yapmalarının Anayasaca yasaklandığını, oysa ki, Konya Müftüsü ve onun gibi bir takım Düürüzade kalıntılarının milletimizin sosyal ve ekonomik haklarını koruyor diye CHP ye hücuma kalktıklarını söyledikten sonra, demecine şöyle devam ediyor :

«İktidar Partisi Lideri bütün bu olayları "vatandaşın masum dinî inanışlarının tezahürü" olarak kabul ediyorsa, biz de haklı olarak, sayın Demirel iktidarını «bir ayağı ile irtica ve iftiraya diğer ayağı ile de hak ve adaletten mahrum olduğunu riyazî kesinlikle meydana çıkan Seçim Kanununa dayadığına kani oluruz.»

AP iktidarının bu iki ayağa dayandığı teması, CHP nin seçim sloganı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden her iki iddia da, tüm olarak doğru ve ispatlanmış gibi kabul edilerek, her yerde aynı hücumlara girişilmektedir. İrticaın alıp yürüdüğü ve şeriata dayanan bir rejimin kurulmasına gidileceği, AP nin başka partileri seçimlerde silerek tek başına iktidarda kalacağı, Türk halkına dehşet salıcı büyük bir tehlike olarak gösterilmek istenmektedir. CHP sözcülerine göre, AP halkın sosyal ve ekonomik refahına karşıdır; reformlara yanaşmamaktadır; fakat dinî inanışlarını sömürerek demokratik rejim içinde onun ezici oylarını alarak diktatörlük kurabilecek; hattâ sayın İnönü'nün deyimiyle, «Demirel Saidî Nursî'nin halifesi» olabilecektir.

Ana muhalefet partisinin, önümüzdeki Haziran'da yapılacak mahallî ve kısmî senato seçimleri dolayısiyle propaganda sloganı olarak bu temayı ele almasını bu Parti için son derece mutsuzluk olduğu inancındayız. Eğer Türk halkı, iddiaları gibi, şeriata dayanan bir İdare kurmak ve muhalifleri tarafından engellenmeden AP yi iktidarda bırakmak istiyorsa, bu sloganı AP nin seçim propagandasına yarayacak demektir. Oysa ki irticaın halkın oylariyle iktidara geçebileceğini sanmak, demokrasinin bu memlekete en tehlikeli bir rejim olduğunu kabul etmektir ki bu, Türk milletini ve geçirdiği tarihî

aşamalarla bugün bulunduğu merhaleyi hiç tanımamış olmak mânasına gelir. Muhalefetin engelleyemiyeceği bir iktidarı ise Türk seçmeninin özlediği bir gerçektir.

İrtica konusunu seçim sloganı yapmak, hem Halk Partisine, hem de memleket ve rejime son derece zararlıdır. Halk Partisi, kendisini telâşa sürükleyen ve Genel Başkanlarına «Memleket büyük bir tehlikeye doğru sürüklenmektedir» dedirten olayları soğukkanlılıkla tahlil etmeli, ve bunlardan çıkabilecek mantıkî sonuçlardan sonra yargıya varmalıydı. Bir Konya Müftüsü «Ortanın solu komünizmdir, Halk Partisi de komünisttir» demişse, Anayasa ve kanunlar karşısında suç işlemiş olacağından, cezalandırılması istenebilirdi. Böyle bir isteğe katılmayacak Atatürkçü bir aydının bulunabileceğine de ihtimal yoktu. Fakat «Ortanın solu komünizmdir» diyen din adamları suç işliyorlar da, «Aracılar, kompradorlar bu halkı sömürüyorlar; bunların katilleri vaciptir» diye vaaz veren din adamları suç işlemiyorlar mı? Bugün Türkiye'de 50 bin camide 50 bin hatip vaaz verip duruyor; çoğunun ne dediğini kimse bilmez. İmam ve hatipler, yerden ot biter gibi, kendiliğinden yetişir, istediklerini söylerlerse işte böyle olur.

LÂİKLİK anlayışımızda köklü hatâ Halk Partisi zamanında başladı. Dinî eğitim ihmal edildi, hattâ yasaklandı. «Bırakalım dini; kendi kendine çöker gider» dendi. Bugün ruhlarda geçmiş devirlerin bir reaksiyonu doğmuşsa, ve din diye ne dinden ne dünyadan anlamayan birçok adam camilerde başıboş, akıllarına eseni söyleyip duruyorsa, bunun sorumluluğu, henüz üç seneyi doldurmamış bir iktidara nasıl yüklenebilir?

Bütün bu gelip geçmişlere rağmen,

(Barış : 30)

bugün Türkiye'de şeriata dayalı bir rejim kurulabileceği, irticaın halk oylariyle iktidara geçebileceği, ya da irticaa dayanılarak halkın sosyal ve ekonomik refahı hiçe sayılarak iktidarda kalınabileceği düşünülemez; hayal de edilemez. Böyle bir ihtimalden söz etmek, akıllı insanlara yakışmaz. İstenirse, şeriatı geri getirmek programına bağlı siyasî partiler kurulsun; alabildiğine neşriyat yapılsın. Eğer her çeşit partilerin kurulması, her çeşit fikrin söylenip yayılabilmesi yasaklanmamışsa ve hükûmet te bunlara yardım etmiyorsa, hiç korkumuz yoktur. Özgürlük ve demokrasi varsa ne sağın irticaından, ne solun komünizminden pervamız olamaz. Yeter ki doğru yolda olalım; halkla el ele verelim, ve refahın, saadetin yollarını açmak için çalıştığımıza onu inandıralım. Sonunda halk oy verecek ve bizi iktidarda bırakacak, ya da düşürecek değil mi? Neden çekiniyoruz?

Fakat Halk Partisinin «İrticaa dayanarak halkın oylarını toplayacaklar; ezici çoğunluk kazanıp Anayasayı değiştirecekler; cumhuriyetin, ordunun temellerini sarsacaklar; tek başlarına iktidarda kalıp diktatörlük kuracaklar» diye feryat etmesi karşısında: «Demek bu işler olabilirmiş!» diye demokrasiden sıtkını sıyıracaklar ya da geri ruhları ve masun ilkel inançları sömürecekler çıkacaktır. Daha kötüsü milleti sağ - sol iki ayrı düşman kampına bölerek millî birliğimizi bozacak birçok karışıklıklar, huzursuzluklar da bu kaynaktan beslenecektir.

İşte Ankara'da 24 Şubat ve İstanbulda 25 Şubat günleri Anayasa mitingi adı altında sol kanat, olanca güciyle hücuma geçti. Ankara'dakinde, daha önce önleyici tedbirler alınmadığı için, bir iki küçük karşı hareket oldu ama, İstanbul'dakinde çok sıkı tertibat alındığı için, solcularımız Taksim meydanında ihtilâl nutukları çektiler. Halk Partisi, bu mitingleri demokrasiye, fikir özgürlüğüne uygun buluyor da, neye 3 Mart Pazar günü aynı Meydanda sağcı akımın miting yapmasını irtica sayıyor! Bu iş tek taraflı olmaz. Ya sağa da sola da ağız açtırmazsınız, o zaman da demokrasi olmaz; ya hepsi söylerler, kimseyi susturamazsınız; o zaman da «niye gericileri konuşturuyorsunuz» diyemezsiniz.

Meselenin esası burada. Ya demokrasiye, halka inanacaksınız; bunun için demokrasi kurallarına sadakatle uyacaksınız; ya böyle bir inancınız yoksa o zaman da demokrasiden vaz geçeceksiniz. CHP nin açık konuşması, ne istediğini kesin olarak bildirmesi lâzımdır.

Bugünkü iktidarın başı diyor ki :

«Ben Anayasaya, demokrasiye, kanunlara bağlıyım. Bu çerçeve içinde herkesin vicdan ve kanaat özgürlüğüne kayıtsız şartsız saygı beslerim .Benden kanunların uygulanmasını istersiniz. O da yine kanunlarca bana verilmiş yetki hududu içinde.. Bir suç işlenmişse suçluyu mahkemeye veririm. Cezalandırmak ya da cezalandırmamak onun işidir. Türkiye'de zorba devleti yoktur ve olamaz.»

En yetkili kişinin ağzından doktrinini açıkça belirten bir iktidara «İrticaa dayanarak, Seçim Kanununu değiştirerek diktatörlük kurmak istiyor» diyenlere kulakların kapalı kalmasını ve bu iddiaları söyleyenleri Türk seçmeninin oy vermemek suretiyle cezalandırmasını normal karşılamak gerekir.

Güven Partisi Büyük Kongresi

GÜVEN Partisi, ilk büyük kongresini 1 ve 2 Mart günleri Ankara'da Büyük Sinema'da yaptı. Bine yakın delegelerin katıldığı bu kongre olgun ve vakur bir hava içinde geçti. Büyük salonu, bir tek koltuk boş kalmamak üzere, dolduran delegeler, kongre çalışmalarını dikkatle izlediler. Alışılmamış birşey de oldu : Bu kongrede kulis ve hizipleşme yoktu; konuşulanlardan hiç biri susturulmadı; yuhalanmadı. Herkes rahat rahat konuştu, ve hemen hepsi iyi konuştu. Ağır başlı, fakat heyecanlı ve ilginç bir kongre idi.

İlk kongresini yaptığı zaman Güven Partisinin kuruluşu henüz bir yılı bulmamıştı. Ortanın soluna karşı isyan bayrağını çekerek Halk Partisinden kopup ay-

rılanların kurduğu bu Parti, kısa zamanda böylesine bir kongre yapacak kadar yayılmış ve güçlenmişti. «Güven Partisi ölü doğdu, yaşayamaz» lâflarını sık sık işitenler için bu manzara bir sürprizdi. Yeni Parti yarına ümit verici bir canlılık göstermişti.

Genel Başkan Prof. Turhan Feyzioğlu ve yetkili başka konuşanlar Güven Partisinin neden doğduğunu açıkladılar: Güven Partisi, millî bir ihtiyaçtan doğmuştu. Türk milletini dış tehlikelerden, parçalayıcı iç kavgalardan, zulüm ve baskılardan uzak olarak hürriyet içinde yükseltip refaha kavuşturmak için kurulmuştu. Sola eğilmiş sosyalist bir parti değildi. Milliyetçi bir sosyal adalet anlayışına bağlıydı; ve bu anlayış içinde sosyal sınıflar arasında gelir dağılımında denge, sosyal güvenlik sağlamak gibi konularda sosyalistlerden daha ileri ve insancı emeller taşıyordu. Türkiye'de düzeni yıkmak, rejimi değiştirmek değil; aksaklıkları düzeltmek için çalışıyorlardı. Kongrenin ikinci günü alkışlar arasında kabul edilen bir karar suretinde komünizme karşı oldukları ve bu yolda savaşmayı kutsal ödev tanıdıklarını da açıkça belirttiler.

Güven Partisi, söylendiği gibi, millî bir ihtiyaçtan mı doğmuştur? Eğer bu böyle ise o zaman bu Partinin «yeni bir hürriyet partisi denemesi, ölü doğmuş bir yaratı» olduğu gibi sözlerin kasıtlı ve gerçek dışı olması gerekir.

Bizim anladığımıza göre partiler konusunda «millî ihtiyaç», milletçe yaşaması ve korunması istenen düzenin savunucusu olmak anlamına gelir. Özel teşebbüs ve mülkiyete bağlı, fakat bütün yönleriyle sosyal reformcu bir düzen, Türk milletinin yaşatmak istediği rejimdir. Demokratik kurallar altında böyle bir rejimin sarsıntısız yaşaması için, seçimlerde iktidarın birinden ötekine devredilebileceği aynı yolda iki büyük partinin bulunması şarttır. Nasıl futbol maçları iki takımla oynanırsa, demokraside de iki büyük partinin bulunması şarttır. Şüphesiz yalnız iki değil, birçok partiler bulunacaktır. Fakat bu birçok partiler arasında yalnız ikisi iktidar nöbetini üzerine alabilir. Bir büyük parti ve karşısında birçok küçük partiler bulunduğu, ya da iki büyük partinin aynı rejim plâtformunda birleşmemiş olduğu memleketlerde istikrar ve güvenlik kurulamaz; ihtilâller ve diktatörlükler bir kurtuluş yolu olur.

1945 lere kadar Türkiye'de demokrasi yoktu. Hedefi demokrasi olan diktatöryal bir idare kurulmuştu. Bu da tarihî bir zaruretti.

1945 yılı Mayısının 19 unda Gençlik bayramı münasebetiyle o zamanın Millî Şefi İsmet İnönü, gençlere yaptığı hitabede, çok partili rejime geçileceğini ilân etti. O zamana kadar yalnız Cumhuriyet Halk Partisi vardı. Bu müsaade üzerine, kısa zamanda adı sanı unutulan ölü doğmuş bir küçük partiden sonra, Demokrat Parti kuruldu. 1946 - 50 arasında bu sonuncu Partiden bir parça koparak Millet Partisi adiyle bir başka parti daha sahneye atıldı. 1950 de yapılan seçim iki parti arasında olmuştu: Halk Partisi, Demokrat Parti. Bu tarihten sonra, Demokrat Partiden daha iki parça koparak ayrı partiler kurulmasına rağmen, bütün seçimler yine bu iki Parti arasında cereyan ediyordu. Türk milleti, Batı demokrasilerinin çok uzun zaman sonra varabildiği iki partili rejimi başlangıçta seçmiş ve yaşatmaya karar vermişti.

Yalnız, ideal olan bu rejimin bir aksak tarafı vardı: Millet, Halk Partisini, uzun yıllar baskısı altında kaldığı halk dışı Osmanlı kapıkulu devletinin savunucusu ve temsilcisi olarak görüyordu. Üstelik bu Parti, gerçekte bir parti olarak kurulmamış, halka yayılmamış, kapıkulu devletinin bir organı olmaktan kurtulamamıştı. Çok partili rejime girmemizden sonra bu organı bir parti haline sokmak, kütleye mal etmek imkânı da bulunamadı. 1950 - 60 arasında milletin güvenerek iş başına getirdiği Demokrat Partinin yarattığı hoşnutsuzluk Halk Partisine yaradı. Dürüst bir seçim olsaydı, iktidara bu parti geçebilirdi.

27 Mayıs ihtilâlinden sonra Halk Partisinin, çok uygun politik ortama rağmen, tek başına neden iktidara geçemediği konusunu bu sütunlarda çok işlenmiş olduğu için, tekrar ele almaya lüzum görmüyoruz. Ancak şu kadarını söyleyebiliriz ki,

Halk Partisi bu devrede de halktan yana gerçek bir kütle partisi olma yolunu tutamamıştır.

İnönü'nün tarihî mirasını hovardaca harcayarak tüketme pahasına Ortanın solu yolunu tutmasından sonra ise iki büyük partili demokraside Ana muhalefet partisi olarak yaşama şansını da yitirmeye yönelmiştir. Bu tutum Halk Partisinde yeni bir parçalanma olayına meydan vermiş, ve Güven Partisi bu yüzden doğmuştur.

Şimdi acaba Güven Partisi, ondan boşalan yeri doldurabilecek midir? Bunu zaman gösterecektir. Ancak Güven Partisinin ilk büyük kongresinde beliren manzaranın ümit verici olduğunu söylemek mümkündür.

Bizim İçin Devalüasyon Söz Konusu Olamaz

4 Mart tarihli resmî gazetede yayınlanan bir Kararnameye göre, Türkiye'ye gelecek olan turistlerin bozduracakları dövizler için «özel bir kur» uygulanmasına başlanmıştır. Kararnameye göre turizm gelirlerimizin arttırılması için vergi iadesi yoliyle turistlerden elde edilecek dövizlere şu primler uygulanacaktır :

1 Amerikan doları	3.00	Kuruş
1 Avusturya şilini	11.35	"
1 Belçika frankı	6.—	"
1 Danimarka kuronu	40.—	"
1 Doyçemark	75.—	"
1 Fransız frankı	60.76	"
1 Holanda frankı	82 — 87	"
1 İsveç kuronu	57 — 99	"
1 İsviçre frankı	68.60	"
100 Liret	48.—	"
1 Kanada doları	277.50	"
1 Norveç kuronu	42.—	"
1 Sterlin	720.—	"

Ayrıca ithalâttan alınan % 10 damga resmi % 15 e çıkarılmıştır.

Durumu yeni bir devalüasyon çerçevesi içinde düşünmemek lâzımdır. Turist dövizleri her zaman kara borsaya gitmektedir. Resmî râyiç üzerinden döviz bozdurarak Türk parası alan turist çok azdır. Bu durumu ıslah için ilk düşünülen tedbir, ayrı bir turist döviz kuru yaratmak olmuştu. Bunun şekil bakımından sakıncalı olduğu görülerek aynı hedefe vergi iadesi yoliyle varılmak istenmiştir. Resmî râyici 9 lira olan dolara 3 lira vergi iadesi şeklinde prim ödenmesi, Türkiye'ye gelecek turistler için üçte bir ölçüsünde ucuzluk sağlayacağı ve resmî kanaldan memlekete de 50 milyona yakın bir döviz gelmesine sebep olacağı hesaplanmaktadır.

Öte yandan ithalâttan alınan % 10 damga resminin % 15 e çıkarılması hem ekonomik ve hem de malî bir tedbir olarak ele alınmıştır. İthal malları fiatını % 5 oranında yükseltecek olan bu resim zammı, Hazineye yılda 400 milyon oranında bir gelir sağlayacaktır. Motorlu araçlar üzerine konması düşünülen verginin yarattığı haklı tepki üzerine, bu vergiden beklenen geliri, damga resmine yapılacak zam karşılayacaktır. Aynı zamanda ithal için 9 lira üzerinden ödenen dolar değeri de dolaylı olarak artırılmış olmaktadır.

Böyle dolaylı yollara baş vurmayarak, doğrudan doğruya Türk parasını devalue etmek, meselâ doları 9 lira yerine 12 - 13 liraya çıkarmak daha doğru olmaz mıydı?

Bu soruya olumlu cevap vermek güçtür. Bizde yapılmış denemeler kesin olarak şunu ispatlamıştır ki, devalüasyon bir tedavi değil, palyatif bir tedbir olmakta, aradan kısa zaman geçtikten sonra resmî kurla gerçek râyiç arasında mevcut fark yeniden doğmaktadır. Bugün doların her iki kuru arasında 3 liraya yakın bir fark varsa, bunu ortadan kaldırıp her iki fiatı birleştirecek bir devalüasyonun varacağı sonuç, yeniden böyle bir farkın doğmasından ibaret kalacaktır.

İngiliz lirasının yapılan devalüasyonu ve doların devalue edilmesi ihtimali karşısında bizim de er geç buna zorlanacağımızı düşünenler ve şimdi alınan tedbirlerin bir hazırlık olduğunu söyleyenler bulunabilir. **«Sterlinin devalüasyonu ve Türkiye'nin dış ticareti»** adlı İstanbul Ticaret Odası tarafından yayınlanmış broşüründe Oda Genel Sekreteri sayın İsmail Hüsrev Tökin, bu konuda şunları söylemektedir :

«Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik şartlara ve kendini saran dünya şartları karşısında bir devalüasyondan fayda yerine zarar göreceği kanısındayız. Bir devalüasyonun ekonomik sarsıntılardan başka getireceği sosyal uygunsuzluklar, yaratacağı hayat pahalılığı, meydana çıkacak hoşnutsuzluklar gözönüne alınmalıdır.

«... para çeşitli ekonomik değişkenlerden biridir. Para, normal şartlar altında ekonomik akışı tahrik edici bir faktör değil, bir fonksiyondur. Para kurunda, ödemeler dengesinde, diğer ekonomik olaylarda ortaya çıkacak aksaklıkları (enflasyon hariç) ekonominin bünyesinde üretim ve ticaret alanlarında meydana gelen denge bozukluklarında aramak lâzımdır.»

«Türkiyeyi Ekonomik Buhrandan Kurtaralım»

YÜKSEK İnşaat Mühendisi Orhan Pekin, bir dâvanın gönüllü savunucusudur: Türk parasının resmî değeri gerçek piyasa değerinden daha yüksek tutulduğu için memleket çok ziyan etmektedir, ve bu yüzden de kalkınamamakta ve hattâ gerilemektedir. «Türkiye'de dış ticaretin iç yüzü» ve «Para» adlı kitaplarında ve çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanmış yazılarında bu dâvayı ortaya atmaktadır. Son kitabını da bunun için yazmıştır: **«Türkiye'yi ekonomik buhrandan kurtaralım!.»**

300 sahife, birinci hamur kâğıda basılmış bu kitaba 5 lira fiat konmuştur. Demek herkesin okumasını istiyor. İsteme adresi: Orhan Pekin, Halâskâr Gazi Caddesi, 85/8 Harbiye - İstanbul.

Bu dâvaya bütün gönlünü veren yazarın çok çalıştığı, geniş inceleme ve araştırmalar yaptığı görülmektedir. Kitabına bol bol koyduğu istatistik rakamlardan dâvasına yarayıcı, bazan doğru olmayan sonuçlar çıkarmış olmasına rağmen, bir tezin samimî savunucusu olarak çabası saygı ve takdire değer.

Kalkınmada Giriştigimiz Tehlikeli Yol

Yazan : Ahmet Hamdi BAŞAR

BU dergide tam 6 yıldır fikir savaşı yapmaktayız. Sağ kalır ve fırsat bulursak aynı yolda yürüme kararındayız. Zaten kırk yıla yaklaşan ve aşağı yukarı bir fâninin faal hayatının bütününü kapsayan bir devreyi böyle bir çabanın mânevi zevki içinde harcadık.

Dergimiz bu sayısiyle yedinci yaşına basıyor. 5000 sahifeye yakın yazı yazmışız. İlk çıkışımıza, «Aşırı devletçi, sol, sosyalist» gibi çeşitli adlarla tanımlanan ve bir kısım aydınları ve gençleri peşinde sürükleyen tehlikeli bir akımı, fikir yoliyle karşılama isteğimiz vesile oldu.

YÖN adiyle haftalık bir dergi çıkmaya başlamıştı. Hızlı ve dengeli, aynı zamanda sosyal adaleti sağlayan kalkınmanın ancak sosyalizmle mümkün olacağı iddiasındaydı. Özel teşebbüs ve sermayenin gelişmesi ve yatırımlara girişmesi memleket için tehlikeliydi. Bütün üretim vasıtaları, ekonominin bütün kaynakları devletin eline geçmeliydi. Rejime konacak adın okadar önemi yoktu. Onlar buna «Sosyalizm» diyorlardı. Biz ise, sosyalizmin düşün ve eylem olarak kapitalizmden sonra gelen bir toplum düzeni olacağını düşünerek, savunulan rejimin «komünizm», ya da komünizm öncesi geçiş rejimi olduğu kanısındaydık. Geri kalmış memleketlerde yeni yeni kavuşmaya başladıkları hürriyet iklimi içinde, bu fikir kolay tutunabilir ve yayılabilir. ya da gittikçe fazlalaşan huzursuzluk ve güvensizliğe kaynak olabilirdi.

Zaten başarıyı da ancak böyle bir bunalım ortamı hazırlayarak sağlamak mümkündü. Her memlekette olduğu gibi bizde de solcular böyle bir ortamın yaratılmasına çalışıyorlardı. Halkı fakir hattâ pek fakir olan bu memleketlerde fikrin, ne ileri toplum hareketlerine önderlik etmek, ne de tehlikeli akımları önlemek gücü olamazdı. Türkiye, en azından iki yüz seneden beri, batmaktaydı. Tarihsel nedenler yüzünden bu batış total bünye çöküşü ve parçalanma sonucu idi; ve, doğrusunu söylemek gerekirse, Türkiye'de en ileri aydın, Avrupa'da okumuş bilgin bile çöküşün ve batışın nedenini bilmiyordu. Kimi dinden diyordu; kimi padişahlık ve istibdat bizi batırdı diyordu; ve hep bunları diyenler de «Bizi artık Avrupalı-Batılı olmak kurtarır» demekte söz birliği etmişlerdi. Bun-

dan dolayı Batının yeni geçer fikri olan Sosyalizm, bizim için bir tahlisiye simidi olabilirdi. Son derece güçsüz bir mülkiyet örgüsü olan ve devlet idaresi sosyal sınıfların elinde olmayan her memlekette ise sosyalizm çeşitlerinden yalnız bir tanesi uygulanabilirdi: Komünizm.

BİZ deyimleri hep yanlış kullanıyoruz. Bu yanlışlıklardan yararlananlar da var; bu yüzden dâvalarını kaybedenler de var.

Ne sosyalizmin ne de komünizmin bugün bir tek şekli yoktur. İnsanlara takılmış adlar onların niteliklerini ne kadar anlatırsa, rejim adları da öyledir. «Cumhuriyet» denir, bal gibi istibdat vardır; sosyalizm ya da komünizm denir, gerçekte sömürücü bir devlet kapitalizmi, ya da modern ekonomik cihazlarla donatılmış bir Orta Çağ feodalizmi vardır. Bundan dolayı, «Geri memleketlerde sosyalizmin ancak komünizm adı takılan türü uygulanabilir» derken, gerçek komünizm aklımızın ucundan bile geçmez. Çünkü bu rejim, bizim kanaatimizce, her zaman kitaplarda kalacak; dünyanın sonuna kadar hayatta bir gün olsun yaşayamıyacak tatlı bir hayalden ibarettir. Değil geri memleketlerde, tarihsel basamakları adım adım tırmanarak olgunluk düzeyine gelmiş ileri memleketlerde bile komünizm, hiç bir zaman görülemiyecektir. Bu ad kullanılarak geri memleketlerde kurulacak rejimlerin ise insanlık dışı bir Orta Çağa dönüş olacağına hiç şüphe etmiyoruz.

Geri memleketler ne kapitalizmle ne komünizmle, yani o memleketlerde Batıya teslim olmuş aydınların —ki maalesef idare onların elindedir— ya biri ya öteki diye saçsaça, başbaşa geldikleri ve birbirini yedikleri rejimlerden hangisi olursa olsun hiç biriyle kalkınamıyacakları inancındaydık. Bundan dolayı, 1962 nin başlarında, çoğu devlet kapısına bağlı aydınlar tarafından imzalanmış bir Bildiri yayınlayarak haftalık dergileriyle savaşa girişen sosyalistlerimizin ekecekleri tohumu alıp tutmaya uygun bir toprağı zehirli bitkilerini üretmek için sürmelerini önlemek istedik. Yaradılışımız böyle, sanki her iş bizim üzerimize vazifeydi. Bu korkunç seli durdurmak âdeta bizden başka kimsenin işi olamazdı! 1962 Nisanının başında ilk sayısını yayınlayan «Barış Dünyası» işte bu vazifenin yerine getirilmesi amaciyle çıktı.

DÖĞÜŞECEK, saldıracak, küfür edecek değildik. Karşımızdakilerin hiç birinin satılmış hain, komünist ajanı oldukları gibi bir şüphe asla aklımızdan, hayalimizden geçmedi. Hepsinin iyi niyetlerle, vatan ve millet sevgisiyle, insanca düşüncelerle, kısası bir ideal uğruna çırpındıkları inancına bağlı kaldık. Bizce vatan haini diye İzmit'te halkın linç ettiği Ali Kemal, vatanını sattığı söylenen Sadrıâzam Damat Ferit Paşa dahi idealizm yolcuları olabilirlerdi. Solcu hattâ komünist diye tanınan, kendilerini öyle tanıtan hiç kimseye —aksi kesin belgelerle sabit olmadıkça, hattâ Rusya'ya kaçmış olsalar dahi— vatan haini diyemiyorduk. Oysaki kendileriyle fikir çatışması yapmak istediğimiz o zamanın sosyalist Bildiri yazarları hakkında, ki haftalık bir dergi ile

mücadeleye girişmişlerdi, aksi sabit olsa bile inanamıyacağımız kadar güvenimiz vardı. Bunlar iyi okumuş, iyi yetişmiş gençlerdi. Bundan dolayı da seslerine kulak tıkamak doğru değildi. Söylemeliydiler, belki de doğru yolda idiler. Biz yanlış olamaz mıydık? İnsanlar yanılmaz mı? Fikir meydanına çıkmışlar; tezlerini ortaya atıyorlar. Dinleyecek, ama cevap verecektik. Böylece gerçek neyse ortaya çıkacak; hangimizin haklı olduğu, ya da nerelerde ve ne derecelerde haklı olduğumuz anlaşılacaktı.

Mecmuamızı bunun için çıkardık. Her yazılarına cevap verdik. Sosyalizm dedikleri şeyin bir Memur-Kapıkulu istibdat rejimi olacağını, mülkiyet örgüsüne hâkim sosyal sınıfları yeteri kadar gelişmemiş olan memleketlerde Batı örneği sosyalizmin kurulamıyacağını uzun uzun anlattık. Çalışmalarımıza, istisnasız, her fikir adamını katmaktan, her fikri sütunlarımıza olduğu gibi geçirmekten çekinmedik. Yaptığımız açık Oturumlara en aşırılarını çağırdık, ve en aşırı fikirlerini —çok defa— onlara bir zararı dokunmasın diye kendimize mal ederek yayınladık.

Neticeden çok memnunuz. İnsan insana, kızamıyarak, ihanet çamuru atmayarak, komünist diye kanun dışı suç işlemiş duruma sokmayarak yazı ve konuşma çerçevesi içinde onlarla yaptığımız şu altı yıllık çatışma —buna çatışma bile denmez, doğrusu yarenlik ya da memleket için bir çıkış yolu arama çabası— sonunda biz haklı çıktık.

Çünkü fikre fikirle karşı çıktığımız için onlar mağlûp oldular. Marks'ın 1848 Komünist Beyannamesinden, Lenin'in nutuklarından ve belli başlı sosyalist yazarların ya da savaşçıların yazı ve sözlerinden derlenmiş olan mühimmatları tükendi. Suspus oldular. Şimdi fikir meydanında karşımıza çıkmama yolunu seçtiklerini anlıyoruz. Bunu da haklı olduğumuzun kesin bir delili saymaktayız.

FAKAT dâvamız bitmedi. Belirli çevrelerde az çok etki yaptığını gördüğümüz ve bu yüzden şevkimizi arttırdığımız fikir savaşında karşımızdaki solcular yenildilerse de, dâvayı biz kazanmadık. Çünkü tuttuğumuz yol, böylesine gelişirken, yarın onlar güçlü ve haklı duruma girebilirler. Biz memleketin bu gününden değil, gidiş böyle devam ederse, yarınından endişe duyuyoruz.

Türkiye, ister devlet eliyle ister özel sektör eliyle olsun, hızla sanayileşmektedir. Tarıma dayanan ve nüfusunun % 75 i köylü olan bir memleket, tarımı ihmal ederek sanayileşirse, eninde sonunda sosyalizm ya da komünizmin kucağına düşebilir. Bunu önleyecek hiç bir kuvvet yoktur.

İleri memleketlerde değil de, Rusya'da komünizmin olması, nüfusunun çoğu köylü olan ve henüz orta sınıf teşekkül etmemiş bulunan o memlekette, Batıdaki tarihî olgunlaşma safhalarını yaşamadan, sanayileşmeye girişmesindendir. Komünist ihtilâlini yapan, toprak ve sermaye ağalarının ecnebi sermayesiyle de el ele vererek kurdukları fabrikalardaki işçilerdir. Rusya'da bunların yerine devlet kapitalizmi olsaydı,

demokratik rejim altında, yine komünist ihtilâl olabilirdi. Çünkü, devlet henüz kuvvetlenmişti, ve ağırlığını duyuracak duruma gelmiş köylü ve burjuva sınıflarının elinde değildi.

Demek oluyor ki, bizde de tarıma dayanan arkaik bünyemizle, fırsatlardan yararlanma ve ecnebi sermayesiyle işbirliği çabası içinde varlığını meydana getirmiş bir burjuva sınıfı bu halde, bu cılızlıkta, bu şuursuzlukta, bu güçsüzlükte kaldığı süre, böyle bir temelin üzerine oturtulacak endüstri binası kendiliğinden korktuğumuz tehlikeye bizi sürükleyebilir. Demokrasi kaldıkça bunu önlemeye hiç kimsenin gücü yetmez. Anayasa rejimine bağlanarak, hukuk devleti anlayışına uygun bir rejim devam ettirildikçe, sonu bu mukadder akibettir. Şunu da açıkça belirtmek gerekir ki, kısa devrelerde belki mümkün olur, fakat ateş bacayı sardıktan sonra zor kullanarak demokrasiden dönmek de mümkün olamaz.

BİZİM geri kalmış bir memleket olarak mutsuzluğumuz, tarımdan önce endüstri inkılâbına girişmememiz oldu. Oysaki, ulaşma istediğimiz Batıda bu iş tersine olmuştu: Önce tarım inkılâbı sonra da endüstri inkılâbı; önce ticaret kapitalizmi, sonra endüstri ve finans kapitalizmi.

Biz, geri kalmış birçok memleket gibi işe tersinden başladık. Bundan dolayı bütün geri memleketler arasında biz de, daha on milyonlarca insan besleyecek topraklarda aç kalıyoruz; ve hazin olan tarafı tarımın artık millî gelirde önemli artış yaratmıyacağı kanısiyle, yaptığımız kalkınma plânlarında da bu sektörü ihmal edip, bütün gücünüzle sanayileşmeye çalışıyoruz.

Bir Hatıra

Birinci Dünya Harbi sıralarıydı. O zamanlar üniversitede (Darül-Fünün) öğrencisiydik. Birlikte Harbe katıldığımız Almanlar bize profesörler yollamışlardı. Alman profesörler bizim Türk hocalarla tanıştıkça şaşırıp kalıyorlardı. Meselâ jeoloji ya da coğrafya profesörlerimizden hiç biri toprak ve Tabiat üzerinde araştırma şöyle dursun, memlekete çıkıp gezmiş bile değillerdi. Derslerini Fransız el kitaplarından tercüme ederek anlatırlardı. Oysaki Almanlar bizleri hep gezdirirler, tatbikata çıkarırlardı.

Bir Türk hoca dayanamadı; birgün öğrencilerini alarak Küçükçekmece dolaylarında bir mağara gezintisine götürdü. Hepsinin ellerinde küçük kazmalar ve el fenerleri mağarayı dolaşırken ne görsünler? Toprakları kazınca önlerine dördüncü jeolojik devirde yaşamış, şimdi nesli kalmamış büyük bir fil iskeleti çıkmasın mı?

Hoca son derece memnun.. İlim bakımından çok önemli bir keşif bu.. Çünkü bu hayvan iskeletinin burada bulunuşu, İstanbul'un glasye devrindeki jeolojik durumunu anlatıyor. Hiç unutmam; o zaman Vakit gazetesi «Büyük bir keşif» diye sütun sütun yazılar yazmıştı.

Fakat aradan birkaç gün geçtikten sonra aynı gazetede şuna yakın bir okuyucu mektubu da çıktı :

«O mağarada bulunan iskelet, bundan yüz sene kadar evvel İstanbul'a gelmek için yola çıkmış, fakat yırtıcı hayvanlardan korkulduğu için şehire sokulmamış filânca Sirk'in ölen fillerinden birine aittir. Zavallı sirk sahibi müsaade alırım diye aylarca orada beklemiş; hayvanlarını o mağarada ahırlamıştı!.»

Tarımdan ümidimizi kesmiş bir halimiz var. Ne müthiş hata.. Türkiye endüstrileşmeye harcadığı gücü, tarım reformuna ayırsa, millî gelirini bugünkü seviyesinin iki üç misline çıkartabilir. Oysaki dâva yalnız ekonomik değil, sosyaldir; ve büyük tehlike her iki yönden gelmektedir. Şimdi Plânlamadan, sorumlu iktidardan işittiklerimiz, tarımın oluruna bırakılacağı ve sanayileşmeye öncelik verileceğidir.

İkinci Beş Yıllık plâna kötümserlik ve ümitsizlik havası iyice basmış: Tarımdan sanayie geçmek, yatırımlarda bütün ağırlığı bu ikinci sektöre vermek, İkinci Beş Yıllık plânın temel hedefi olmuştur. Plân, üretim yapısında değişmeyi kabul etmiyor. Türkiye'nin bütün toprakları işlenmiştir. Artık bu sahada yapılacak iş, sadece nadas (yani sürülüp ekilmiyen) topraklarını % 10 kadar eksiltmektir. Buğday ve yağlı tohumlar üretiminin iç ihtiyacı karşılayamıyacak durumda olması bile Plânlamanın üzerinde durduğu bir sorun olmamıştır. Plânlama, yemsizlikten ve başka nedenlerden hayvancılığın gelişemediğini kaydetmekle yetinmekte; bunu bile önemli bulmamaktadır. Yeterki sanayileşelim!.

Birinci Beş Yıllık kalkınma döneminde tarım sektöründe Plânlama evinde yapılan hesaplardan hiç, ama hiç biri çarşıya uymamıştır. Bu dönem içinde ne toprak işletme ve buna benzer tarım tekniklerinde ilerleme olmuş; ne de memlekette başlamış olan teknolojik gelişme bu alana yayılabilmiştir. Hattâ en kolay ve en basit iş olan yayım hizmetleri bile etkili bir ölçüye ulaşamamıştır.

ANLAŞILAN artık bu tarımdan bıktık diyor herkes!.

Şimdi hep gözler fabrika kurmakta, sanayileşmekte, en verimli topraklarda sapan bırakılıp tarlaların üzerinde fabrika bacaları yükselirse «Kalkınıyoruz» diye bayram ediyoruz.

Doğrusunu söylemek gerekirse, tarım reformu çok güçtür. Sanayileşme çok kolay ve hemen gelir getiren, devletin başında bulunanların da halkın da gözünü doyuran büyüleyici bir şeydir. Gözümüz doyuyor ve durmadan öğnüyoruz ya; karnımızın doymasına ne lüzum var?

Geri memleketler işe ters başladıkları için önlerinde açık bulundukları komünizm tehlikesini, devlet zorunu kullanarak, ya da dinî irticaı körükleyip köylüyü kazanarak önlemeye çalışmaları tehlikeyi daha da çoğaltır. Bu memleketlerin ne kapitalist ne de sosyalist olmayan bir yönde kalkınmaları, önce bütün güçlerini tarımı ve geleneksel sanayilerini koruyarak her ikisini safha safha modern teknolojiye ulaştırmalariyle mümkündür. Kalkınmaya böyle başlayan geri memleket, ileride önlerine çıkacak birçok ekonomik ve sosyal problemlerin doğmasını ve bir gün çözümlenemez hale gelmesini de önlemiş olurlar.

Bu memleketler bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, sanki sömürge durumunda olmaları sanayileşememiş olmalarından doğuyormuş gibi, her işi bırakıp fabrika açmaya giriştiler. Gümrük duvarlarını kapayarak dışarıdan mamûl eşya sokmamaya başladılar.

Oysaki geri memleketler artık sanayi memleketleri için mal sata-

cak pazar olmak durumundan çıkmıştı. Hepsi iliklerine kadar sömürüldüğünden mal alma güçlerini kaybetmişlerdi. Tüketim malı için verecek paraları yoktu. Fakat bağımsızlıklarını kazandıktan sonra devletleri ağır gümrük ve vergilerle halkı sömürmeye girişince devlet, mal alma gücü kazandı. Gerek doğrudan doğruya devletlere ve gerekse onların kredi ve kefaletleriyle özel kişilere, eski sömürenler şimdi tüketim malı yerine, makine satmaya başladılar. Böylece de dünyada geri memleketlerin aleyhine yeni bir sömürge düzeni kuruldu.

Sömürge ve yarı sömürgeler istiklâllerini kazanıp gümrüklerini mala kapadılar; makineye açtılar. Sanayileşme ilerledikçe bu memleketlerin dayandığı geleneksel bünye temellerinden çökmekteydi: Bir taraftan el tezgâhlarına dayanan sanayi makine karşısında dayanamıyarak çöküp gidiyor; öte yandan içeride o makinelerle imâl edilen mallar dünya fiatlarının birkaç misline satıldığından onu alan halk ve köylü dehşetle işleyen bir fiat makasının altında eziliyordu. Sanayici memleketler bir iki asırdır insafsızca sömürdükleri memleketleri şimdi daha emin ve çok daha rahat yollarla iliklerine kadar sömürmenin mükemmel yolunu bulmuşlardı: Geri memleketlerin sanayileşmesi! Çünkü bu memleketler makine alıyorlardı; fabrika kuruyorlardı; teknik yardıma muhtaçtılar; para isterlerdi, adam isterlerdi; akıl isterlerdi; patent hakkı da satın alırlardı.

Bundan daha mükemmel sömürme olur muydu?

Artık ordular yollamaya, birçok külfetler yüklenmeye, birçok belâları bile bile katlanmaya lüzum kalmamıştı. Eski müstemleke devri bitmişti, yenisi başlamıştı. İleri memleketler sömürgelerini bıraktılar, fakat, —belki değişimi, geleneksel muhafazkârlığı ve anlayış eksikliği yüzünden çok güç kavrayan İngiltere hariç— şimdi hepsi eskisinden daha zengin, daha refahlı, daha işi gücü yerinde oldular. Almanya'nın, Holanda'nın, İtalya'nın, hattâ Fransa'nın elinde müstemlekeler varken, hele son devrelerinde, halleri şimdikiyle kıyaslanamıyacak kadar fena idi. Onları hiç bir şey kurtaramazdı. Marks'ın kapitalist dönemden sonra doğal olarak geleceğini müjdelediği komünizm bile onlar için kurtuluş yolu değildi. Çünkü sömürgesiz yaşayamazlardı; ve sömürgelerde ise sömürülecek hiç bir şey kalmamıştı. Sömürge olmadıktan sonra kapitalizmden sosyalizme geçişin ne faydası vardı? Tersine böyle bir geçiş, mülkiyeti ve özel teşebbüsü ortadan kaldıracağı için, gelmesi mümkün veya umulabilecek sömürme gelirlerini de kurutacaktı. Avrupa'nın meselesi mülkiyeti kamulaştıran bir ihtilâl yapmak değil, aksine böyle bir ihtilâli felâket sayarak, sömürme düzenini başka kalıplarla sürdürebilmekti. İşte birbirlerini lüzumsuz yere savaşlarla verdikten sonra nihayet kapitalist memleketler bu sarsılmaz gerçeği kavradılar, ve yeni sömürme düzenini kurdular.

Yeni sömürme düzenini kurdular derken, muhtemel bir yanliş anlamı da hemen karşılamak isteriz. Bu düzen ileri kapitalist ve emperyalist devletlerin düşünüp taşınarak,

plânlayarak kurdukları bir şey değildir. Tarihin seyri içinde, doğal olarak kendiliğinden doğmuştur. Eğer bu doğuşta mutlaka üstün bir etken aranacaksa, bu etken İngiltere, Amerika, Fransa, Almanya filân değil, Türkiye, Hindistan, Mısır, kısası yeni kalkınmaya girişmiş memleketlerdir. Çünkü sömürge ve yarı sömürgelikten kurtulur kurtulmaz bu memleketler, sanayileşme fiyevrisine tutuldular. Gümrüklerini bütün sanayi mallarına, en son seviyeye kadar yükselterek, kapadılar; ve elde edebildikleri bütün imkânları fabrika kurmaya, endüstrileşmeye ayırdılar. Onların da bunu yapması normaldi. Çünkü insan, «su içinde denizde yaşadığını bilmeyen» bir mahlûktur. Tarihî akışı çok sonra farkeder. Eski zamanları bırakınız; bugün dahi en ileri milletler akışın farkında değildirler. Oysaki yeni kalkınmaya girişmiş memleketlerin kafası Avrupalılardan, Amerikalılardan çok daha kalın olduğu için, henüz onlar tuttukları yanlış yolda yürümekte devam ediyorlar, ve böylece hem kendilerini bugün kapitalizmin sömürme sahası yapıyorlar, ve hem de yarın komünizmin kucağına atılmaya hazırlanıyorlar.

GERİ kalmış bir memleket olan Türkiye'de ulu orta sanayileşmeye karşı ilk isyan bayrağını çeken bir yazar olarak (1) gümrük

(1) 1930 dan sonra yayınlamaya başladığım **İktisadî Devletçilik** kitaplarında bu dâva ideoloji açısından işlendiği gibi, dünya buhranı ve dövizsizlik dolayısiyle mamûl mallara gümrüklerimizi kapayıp, sanayi ham maddelerine açma politikamızı şiddetle yeren ve devrin büyükleri arasında aleyhime tepkiler yaratan mücadelelerim de olmuştur.

bağımsızlığımızı kazandığımız ve kalkınmaya giriştiğimiz tarihten beri, tuttuğumuz iktisadî kalkınma politikasının dayandığı yanlış temellerden kurtarılması zamanının artık geldiğine inanmaktayım. Tarihî olayların doğuş nedenlerini henüz insanlar tam olarak kavrayamadığı için, meteorolojide olduğu gibi, onları inceleyerek geleceğin ne olacağını tâyin etmek mümkün değildir. Bundan dolayı Cumhuriyet'ten bu yana, politikalarımızın yanlış temellere dayatıldığını söylerken kimseyi sorumlu ve kabahatli tutmak aklımdan geçmiyor. Bağlandığım ideolojiye göre, «gerçeğin idraki için bütün bu yanlışlıkların olması gerekirmiş» diyorum. Ama, eğer hâlâ gerçeği kavrayamamış olursak o zaman denecek birşey yoktur.

EN içten inandığım ve savunmasına nâçiz gücümü harcadığım dâva şudur: Biz, endüstriden önce tarımda reform yapacaktık. Geniş anlamiyle endüstrileşmek, sadece fabrika kurup işletmek değildir. Modern teknolojiyi ekonominin en verimli ve en yaygın dalında uygulamaktır. Tarım bizim için böyle bir alandır. Biz sanayi mallarına gümrüklerimizi makül ölçüde yükseltip onları hep dışarıdan getirerek kullansak ve hiç fabrika kurmasaydık bile, eğer tarımda modern teknolojiyi uygulamayı başardıysak, şimdikinden çok daha zengin, çok daha refahlı ve ileri bir millet olurduk. Ziyanı yok; el tezgâhlariyle çalışan basit sanayi bir süre yaşasın; dev bir makinanın iki işçiyle yapacağı işi biz 200 işçi kullanarak yapalım. Şekeri, çimentoyu, kumaşı idhal edelim. Ne zararı var? Şeker pahalı olduğu için halk az yermiş! Bir süre, kalkınıncaya kadar alıştığı gibi halk bal yesin, pekmez yesin. Çimento da pahalı olacağından az harcanırmış! Daha iyi ya; kerpiçin, tuğlanın, taşın nesi var? Şimdi köy evleri bile çimento ile yapılıyor. Yazık değil mi bu milletin parasına?

Fakat böyle yapsaydık eminim ki, 1930 lardan sonra aynı zamanda korkusuzca sanayileşmeye de başlardık. Bir kere, hem ekonomik hem de sosyal nedenler yüzünden, büyük makinenin, büyük sanayiin kamu elinde toplanmasını sağlamamız lâzımdı. 1930 dan sonra devlet yardımı ile büyük sanayi tesisleri kurmamız için çok uygun tarihî bir fırsat elimize geçmişti. Avrupa'da sanayi büyük buhran geçiriyordu. O sıralarda fabrikalarını söküp bizde kuracak, tesbit edeceğimiz şartlarla işletip bize bırakacak, böylelikle hem ecnebi sermayesini ve hem de modern teknolojiyi memlekete sokacak yollar bulabilirdik (2).

Kalkınma politikamız tarıma öncelik veren bir sanayileşme olacaktı.

ŞİMDİ bu yazımızın sonuna geldik.

7 nci yılımıza basıyoruz. 71 inci sayımızı 71 inci yaşımızda çıkarabilmenin mutluluğu içindeyiz. Fırsat bulur yazmamıza devam edebilirsek, bundan sonra artık somut doktrin

(2) Bu konu **Hâtıra** yazılarımızda ayrıca inceleneceğinden burada yalnız değinmekle yetinilmiştir.

tartışmalarına az yer vereceğiz. Bu gidişle her geri memleket için mukadder gözüken komünizmi, demokratik rejim içinde, bir tehlike olmaktan çıkaracak ekonomik ve sosyal problemler üzerinde fazlasiyle durmak kararındayız.

Sevgili okuyucularımızın altı senedir bizden esirgemedikleri ilgi ve müzaherete bundan böyle de güvenmekteyiz. Yedinci yılımız dolayısiyle ana doktrinimizi özetleyen bu yazımızı, onlara saygı ve şükranlarımızı sunarak bitiriyoruz.

———oOo———

Gelir Vergisi Faciası

Batı hayranlığı ve taklitçiliği içinde, bir Alman profesörün fetvasiyle kabul ettiğimiz, fakat sonunda aslını bozarak kuşa çevirdiğimiz Gelir Vergisini kökünden değiştirecek esaslı bir reforma ihtiyaç vardır. Sayın Parlâmento üyelerimizi, sayın Hükûmetimizi, sayın ilim adamlarımızla maliyecilerimizi, Ticaret Odalarımızla meslekî teşekküllerimizi ve nihayet aydınlarımızı vazifeye çağırıyoruz.

GELİR VERGİSİ, şüphesiz modern vergiciliğin en mütekâmil şeklidir. Vasıtalı vergilerin oranını azaltarak vasıtalı ve vasıtasız diğer vergileri günün birinde ortadan kaldırarak ya da önemsiz duruma sokarak, şahısların toplan gelirinden müterekki oranlarda alınacak tek bir vergi ile bütün devlet bütçesini karşılamak ne güzel, ne ileri, ne adaletli ne tarafsız vergicilik olur?

Türkiye'de 1946 lardan başlayarak 1948 Türkiye İktisat Kongresinin mutsuz sonuna kadar, şimdi Almanya'da bir üniversitede dekan olan Prof. Neumark bize hep bunları söylemiş, bunlara bizi inandırmıştı.

Nurullah Sümer Maliye Vekiliydi. Vergide modernleşmenin ateşli taraflısıydı. Neumark'a vazife vermişti. Bu değerli Alman profesörü dünyanın en ileri, en modern vergisi ne ise ona göre bir kanun projesi hazırlayacaktı. Neumark ilmî ağırlığını ortaya koydu; ve Türkiye'nin, Türkiye halkının ve Türkiye'de devletle maliye memurunun ne olduğu unutulursa, cidden mükemmel olan bir projeyi hazırlayarak Bakanlığa verdi.

Artık tek vergiye, gelir vergisine doğru gidecektik!. Hangi kaynaktan elde edilirse edilsin, bir şahsın kazandığı bütün gelirler yıl sonunda bir beyannamede toplanacak, ve çoğaldıkça artan nispetlerde tek tarifeye göre vergilendirilecekti. Amerika'da, Almanya'da bütün mükelleflerin aşağı yukarı hepsi bu vergiye girmiş durumdaydılar. Bizde de neye böyle olmasındı? Ama, oralarda kapitalist ekonomi en yüksek derecesinde hâkimmiş, her şey kapitalist ekonominin çerçevesine girmiş ve esnaflık hemen hemen kalkmış; aynı zamanda tarımın millî gelirdeki payı ve tarımla uğraşan nüfus da çok azalmış imiş!. Bunların ne önemi vardı? Modern vergiyi koyarsak, hattâ bu sayede, biz de onlar gibi olabilirdik! Vergi herkesi deftер tutmaya, gelirlerini toplamaya zorlayacağı için, kapitalist rejimin usulleri de bu yolla memlekette yerleşmiş olacaktı! Oysa ki onların büyük işletmecilik, endüstri ve finans kapitalizmi içinde bizimkinden bambaşka bir ekonomik bünyeleri vardı. Gelirlerin saklanması, vergi kaçırılması çok güçtü. Gittikçe artan oranlarda vergi alınması, daha çok makinanın

ve inorganik enerjinin başlıca gelir kaynağı olmasındandı. Bunlar yerine insan gücü kullanan yerlerde ağır müterekki oranlarda vergi uygulanması zordu, adaletsizdi ve işletmelerin büyümesini önleyen, sosyal adaleti yıkan, insanı makinaya feda eden ve sefaleti çoğaltan bir sonuç verirdi.

Bu vergiye karşı direnme fayda vermedi

BÜTÜN bunlar Neumark'ın modern gelir vergisi tezine karşı o zaman söylendi ve yoğun bir mücadele açıldı. Bu mücadelede, İstanbul Tüccar Derneği adındaki iş adamlarının kurduğu bir teşekkül önderlik ediyordu. Bütün gelirleri bir beyannamede toplayarak tek tarife altında vergilendirmeyi öngören bir verginin bu memlekette uygulanamıyacağı, uygulanmaya girişilirse halkın da, devletin de çok zararlar göreceği uzun boylu anlatıldı. Hattâ bu maksatla Türkiye çapında İstanbul'da büyük bir kongre de toplandı (1948 Türkiye İktisat Kongresi). Yurdun her tarafından gelen bini aşkın delegelerin katıldığı bu kongrede nazariyecilerle hayatın içinde yaşayanlar amansız şekilde çarpıştılar. Çoğunluk global gelir vergisinin aleyhindeydi. Kongre böyle bir vergi yerine (sedüler) gelir vergisini isteyen bir karara varmak üzereydi. Fakat mutsuzluk oldu. Bu kongreye başkanlık eden zatın en son dakikada, böyle bir toplantıyı idare edecek ehliyette olmaması yüzünden, kongre dağıldı ve karar aksine çıktı.

Maliye Bakanlığı, Prof. Neumark'ın hazırladığı projeyi, bir mikdar realist olma zorunluğu dolayısiyle, altını üstüne getirmiş, kuşa çevirmişti. Ziraatçileri ve esnafı gelir vergisi dışında bırakıyordu. Oysa ki bu iki sektör, Türkiye ekonomisinin % 90 ı demekti. Geriye kalan % 10 da ancak dörtte biri gerçek anlamda bu verginin kapsamına alınmaktaydı. Bu acayip haliyle gelir vergisi Hükûmetçe Meclise sunuldu. Neumark'a dayanılarak, onun fetvası ileri sürülerek kanun Meclisten geçirildi. O kadar aceleye gelinmiş, o kadar gülünç durumlara düşülmüştü ki, meselâ Neumark'ın tezine göre hazırlanmış gerekçe değiştirilmeden maddeler değiştirildiğinden, gerekçe ile kanun çok yerde tezat halindeydi. Bu sonuç karşısında sayın Neumark'ın da yaptığından pişman olduğuna, adının kötüye kullanılmasından ıstırap duyduğuna şüphe etmiyoruz.

Bu sistem altında Gelir Vergisi bizde uygulanamaz

GLOBAL gelir vergisinin henüz bizde uygulanamaz olduğu, gerek çıkan kanunla gerekse ondan sonra uygulama safhalarında yapılan çeşitli değişikliklerle, apaçık meydanda iken, ve nihayet, İkinci Beş Yıllık plânını uygulama kanuniyle getirilen muaflıklar yüzünden, büsbütün sistemi yıkılmış olmasına rağmen hâlâ bunda ısrar edilmesi, aklın bir türlü kabul edemiyeceği bir şeydir.

Bugün Türkiye de gelir vergisi yoktur, bu ad kullanılarak Hazineyi alması gereken verginin çoğundan mahrum bırakan, dürüst mükellefleri ağır baskı altında bulundurmasına karşılık dürüst olmayanlara kanunî ve gayrikanunî kaçakçılık için geniş kapılar açan son derece karışık, sistemsiz, adaletsiz, verimsiz ilkel bir vergi vardır.

Bu bir somut iddia ve beyan değildir. Gerçek bütün açıklığiyle meydandadır.

1964-66 Devlet İstatistik yıllığına bakalım :

1965 yılında Hazineye ait tüm vergi tahsilâtı	: 13.587.891 lira
Bunun içinde gelir vergisi	: 2.691.306 lira
Devlet vergi toplamı içinde gelir vergisinin nispeti	: % 20

Bu vergi konurken, Prof. Neumark, bu verginin devlet gelirlerinde en büyük payı alacağını, alması gerektiğini başlıca gerekçe olarak ileri sürmüş, ve örnek olarak da Amerika'da gelir vergisinin Federal bütçede toplam gelirin % 80 ini doldurduğunu belirtmişti [*]. 17 yıllık tec-

[*] Prof. Neumark, Cumhuriyet gazetesi, 8 Temmuz 1947.

rübe bunun asla gerçekleşemiyecek bir hayâl olduğunu ve gelir vergisinin bizde adı kalıp kendisinin kuşa döndürülmüş, kötü, ve randımansız bir vergi haline sokulduğunu göstermiştir.

Hani Gelir Vergisi, devlet gelirlerinin yüzde seksenini kapsayacaktı? Sonuç : Yüzde 6.5

BİZDE uygulanan gelir vergisi, iki ayrı dilimin birleşmesinden meydana gelmiştir :

1— Ücretlilerden alınan,
2— Beyannameli mükelleflerden alınan.

Hakikatte ücretlerden stopaj yoliyle alınan vergiler kendilerinden değil, bu ücretleri ödeyenlerden tahsil edilmektedir. En büyük kısmı devlet ve kamu idareleri bütçelerinden ödenir. Bir taraftan maaş ve ücret diye verilir; öbür yandan vergi diye geri alınır. Özel kesimde de durum böyledir. Memur ve işçi, eline geçen net paraya bakar. Bu bakımdan gelir vergisini beyannameli mükelleflerden alınanlar çerçevesine indirmek mümkündür.

1965 yılında beyannameli mükelleflerin ödeyecekleri vergi toplamı : 1.036.968 liradır. Bu verginin devlet vergi toplamı içindeki yeri % 8 civarındadır. 2 buçuk milyarı aşan gelir vergisi toplamının bir buçuk milyara yakını ücretlerden kesilen vergilerdir.

Sözü edilen yılda kâr gösteren beyanname toplamı	: 358.921 adet
Bunların ödeyecekleri vergi	: 1.036.968 lira

Demek beyanname başına ortalama vergi yaklaşık olarak 2.888 liradır.

Beyanname veren 358.921 kişiden 196.239 u, yani yarıdan hayli çoğu yıllık geliri 16.500 liradan aşağı olan mükelleflerdir. Bunların ödedikleri vergi 143 milyona yakındır. Hemen hepsi modern gelir vergisi çerçevesi dışında kalırlar. Onlardan alınan vergi hakikatte kazanç vergisidir.

Bu dilim de ayrılırsa yılda 17.500 liradan fazla net gelir beyan etmiş mükelleflerin sayısı 162.682 den ibaret kalır. Bunların 1965 yılında ödedikleri ve ödeyecekleri vergi toplamı : 894 milyon liradır. Bu suretle gerçek gelir vergisinin devletin toplam vergi gelirleri arasındaki yeri % 6.5 a düşer.

TÜRKİYE'de gerçek anlamdan bir gelir vergisinin olmayışı ve olamayışı ekonomik ve sosyal bünyesinin yarattığı normal bir sonuçtur. Gelirlerin vergi bakımından henüz bir arada toplanabileceği bir seviyeye gelemedik. Çalışan nüfusumuzun % 70 i tarımla ve % 10 a yakını da esnaflık ve küçük ticaretle uğraşır. Bunlar bu verginin kapsamına giremezler. Serbest meslek erbabına da global gelir vergisi uygulanması çok zordur. Memur ve işçilere gelince, genel olarak bu vergiyle ilgili olmaması gerekir. Bunlar çıktıktan sonra geriye ticarî kazançlarla menkul ve gayrimenkul irat kazançlarının vergilendirilmesi kalır ki, bu kazançların da önemlice bir kısmı, sırf global gelir vergisinin açık bıraktığı kapılar yüzünden kaybolmaktadır.

Bugünkü uygulanan sistem kadar kanunî veya gayrikanunî kaçakçılığa, gizlemeye uygun bir vergi bulmak pek mümkün değildir. Beyannamelerde bir arada toplanan çeşitli kaynaklardan doğan gelirlerin hakkiyle kontrolü düşünülemez. Gerek kaçakçılığın ve vergi kaybının önlenmesi, gerek gerçek anlamda kontrol yapılması düşünülse, başarılması için ekonomik hayatın son derece ağır darbelere uğraması ve devletin de alacağı vergiye yakın harcamalar yapması gerekir.

Neden başımızı bu kadar belâya soktuk?

NEDEN bu kadar güç ve belâlı bir sistemi kabul ettik? Neden hâlâ bunu değiştirmeyi, gerçekçi olmayı düşünmüyoruz?

Neden ve nasıl kabul ettiğimizi anlattık. Taklitçilik ve Şark tembelliği iliklerimize kadar işlemiş. Bir türlü bunlardan kurtulamıyoruz. Tanzimat'tan beri Batıda ne gördiysek —yaşayış, ilim, rejim, kanun, ahlâk ve herşey— hepsini kutsal ve en yüksek medeniyet eserleri diyerek kayıtsız, şartsız alıp hayatımıza mal etmeyi marifet sandık; ve bunları zorla bünyemize kabul ettirmeye çalışmaya da inkılâpçılık dedik.

Vergi işinde de tutumumuz ve durumumuz böyle oldu. Vergide modernleşme akımı Meşrutiyet'ten sonra başladı ve Cumhuriyet'in ilânından hemen sonra da Âşar vergisinin kaldırılmasiyle bu alanda en radikal devrim yapılmış oldu.

Garba açılmış ilk penceremiz, Fransaya bakıyordu. Fransa'da birkaç senelik yarım yamalak tahsilden sonra memleketimize gelenler, bizde Garp medeniyetinin öncüleri oldular. Bunların arasında henüz Batıda asistan bile olamıyacak seviyede olanları üniversitemize profesör yaptık; başımıza taç ettik. Eskiden işlerimizin idaresi için Fetva Emininden aldığımız fetvaları şimdi bunlar veriyordu. Bu arada Fransa'dan maliyemizin ıslâhı için de mütehassıslar getirmiştik [*]. Avrupa'nın geri Doğu memleketlerine ihraç ettiği çürük mallar gibi çoğu orada iş bulamamış ve arta kalmış bu mütehassıslarla da yetinmeyerek, Avrupa'ya, tabiî Fransa'ya birer sene staj görmek üzere Maliye Müfettişleri de yolladık. Zaten devlet makinesinde bazı kilit noktalarda Avrupa da tahsil gördürüp baş tacı ettiğimiz gençleri getirtip oturtmuştuk. İşte Meşrutiyet'ten sonra memleketimize giren modern vergicilik fikri, kanunlar ve uygulama bu yolla oldu.

Ancak Fransa'dan vergi sistemi ithal ederken, söz sahibi yalnız Avrupa'da tahsil veya staj görmüş gençlerimizle Fransa'dan getirttiğimiz ecnebi mütehassıslar değildi. Karşılarında ve yanlarında bir de bizim maliye memuru vardı. Sistemi birinciler koysa bile, uygulamayı ikinciler yapıyordu. Vergi kanunları —Medenî Kanun ve diğerleri gibi— tam tercüme edilerek tatbik edilemiyordu. Bize göre değiştirilen yönleri vardı. İşte burada bizim maliye memuruna yine önemli bir iş düşüyor-

---

[*] Bunların en meşhuru Fransa Maliye Bakanlığı Özel Kalem Müdürüydü.

du. İthal edilen sistem çok defa öyle bir hale geliyordu ki, bunu getirenler dahi tanımıyorlardı. En son örnek gelir vergisinde oldu. Bu vergiyi Fransa'dan değil, Almanya'dan ithal ediyorduk. Fakat maliye memurunun elinde öyle bir hale geldi ki, ne Almanya'daki fabrikası, ne de aracısı Prof. Neumark artık tanıyamadı.

Aşâr, kalkmamalı, islâh edilmeliydi.

ÂŞARIN kaldırılması modern vergicilikte ilk adım sayılır. Çünkü, ancak bundan sonra arazi ve diğer yeni vergiler konmuştur. Bunların hikâyesi uzundur; şimdilik üzerlerinde durmıyacağız. Fakat Âşarın kaldırılmasiyle Türkiye'de vergide modernleşme ile birlikte aynı zamanda facialar da başlamıştır.

Âşar cidden ilkel ve kötü bir vergiydi. Köylüyü son derece baskı altında bulunduruyordu. Mültezimler binbir çeşit haksızlık yapıyordu. Bu vergi için herşey söylenebilir. Ama şunu da kabul etmek gerekir ki, bünyemize modern vergilerden çok daha fazla uygundu. Kökü dinî inanıştan geliyordu, ve halk buna alışmıştı. Sistemi içinde modernleştirilmiş ve adaletli uygulanmış olsaydı, randıman bakımından bugün gelir vergisinden sağlayabildiğimiz (800 milyon civarında) bir seviyeye ulaşmış, halkı ve memleketi tazyik etmeyen bir vergi halini almış olabilirdi. Nitekim üç yıl kadar önce memleketimize getirilen Amerikalı vergi mütehassısı Prof. Kaldor da böyle bir vergi teklif etmişti.

Batı'dan öteden beri yaptığımız vergi ithalâtçılığının sonu olan gelir vergisinin, diğerlerine göre bir mazhariyeti, niteliğini ve kalıbını değiştirmiş olmasına rağmen, sistem olarak hâlâ yaşamasıdır. Bir vakitler tamamen Neumark'la beraber olan ve Onun gibi düşünen ilim adamlarımızın bugünkü netice karşısında ne düşündüklerini öğrenmek isteriz.

17 senelik denemenin, onları ve belki de bizzat Neumark'ı Türkiye realitesini kabul etmeye zorlamış olduğunu ummaktayız : Global gelir vergisi yerine sedüler (dilimli) gelir vergisine doğru yeni bir reform.

Nasıl bir Gelir Vergisi lâzım?

1948 Türkiye İktisat Kongresinde savunduğumuz bu tezin çok kaba çizgileriyle özeti şudur :

Her dilim kendi içinde ve kendi tarifesi ve usulü altında vergilendirilecek; bütün gelirler bir beyannamede birleştirilmeyecektir. Ancak belirli hadden ,meselâ 150 bin liradan (ki bu haddi para değeri değiştikçe değiştirmek gerekir) çeşitli kaynaklardan gelir sağlayan mükellefler ayrıca bir beyanname vererek bu haddi aşan gelirlerinden müterekki nispetlerde ayrıca bir vergi (surtaks) ödeyeceklerdir.

Sedülerin ayırımı şöyle olabilir : 1) Ziraî kazançlar; 2) Ticarî kazançlar; 3) Serbest meslek kazançları; 4) Gayrimenkul servet iradları; 5) Menkul servet iradları; 6) Ücretler.

Her dilim için ayrı kanunlar ve farklı tarifeler yapılabilir. Meselâ ziraî kazançlardan Kaldor'un öğütlediği sistem üzerinde çalışılabilir. Ticarî kazançlara her türlü gelir ve kurumlar vergisi de girebilir. Düşük hadlerde götürü vergi uygulanabilir. Serbest meslek kazançları için de vergi gizlenmesini önleyici yeni metodlar konabilir.

Ücretlerde uygulanacak tarife ticarî kazançlardan farklı ve daha düşük olabilir. Şüphesiz modern vergiciliğin esası olan müterekkilik bütün dilimler için uygulanacaktır. Ancak memleketin vergi dışı ekonomik ve sosyal sorunları ve plân uygulaması dolayısiyle her dilimde istisnalar ve sistem değişiklikleri yapılabilecektir. Meselâ makina yerine insan gücü kullanan işletmelerde çalışan işçilere daha düşük bir tarife uygulamak mümkün olabilecektir. Bu işçilerin sigorta yükleri de —hakları bozulmadan— azaltılabilmelidir. Plâna göre yatırım yapılması istenen bölgelerde ya da sektörlerde kazanç ve ücretler diliminde indirimler ve gerekirse muaflıklar tanımak da sistemin bütünlüğünü bozmayacaktır.

BÖYLECE sedüllere bölünmüş ve iyi hazırlanmış ve uygulanmış bir gelir vergisi sayesinde :

1— Bütün mükellefleri bu verginin kapsamına almak,

2— Vergi gelirini ilk uygulama döneminde bile en azından iki misline çıkarmak,
3— Gerek Hazineye ve gerek mükellefe binen yükleri önemli şekilde azaltmak,
4— Kaçakçılığı ve vergi kaybını önemli ölçüde azaltmak,

gibi son derece önemli çeşitli faydalar sağlanabilir.

SONUÇ

BİZ, bu konuyu, çok kısa ve kaba çizgileriyle yeniden ortaya atıyoruz. 1948 tarihlerinde, henüz gerekli deneme yapılmamış olduğu için, sesimizi dinletememiş ve Batı aracılariyle bizim kendi adamlarımızın kurduğu koalisyon duvarını aşamamış olmamızı normal karşılarız. Ama aradan tam 17 yıl geçti. Bu süre içinde çok şeyler öğrendik ve memlekette de çok şeyler değişti. Artık içine düştüğümüz çukurdan kurtulmak için herşey hazırlanmıştır. Sayın Parlâmento üyelerimizi —bu konuda parti farkı gözetmeden hepsini— sayın Hükûmetimizi, sayın ilim adamlarımızla maliyecilerimizi ve Ticaret Odalarımızla meslekî teşekküllerimizi ve nihayet aydınlarımızı vazifeye çağırıyoruz.

Bu memlekette gelir vergisi faciası sürüp gittikçe yalnız devlet, yalnız mükellef zarar etmekle kalmaz; ahlâksızlık ve vergi kaçakçılığı memleketi sarar, çökertir. Artık Maliyeye verilen beyannamelerin, gelirlerin kontrolünü sağlaması iddiasiyle verilen servet beyannamelerinin ne olduğunu bilmeyen kalmadı. Vergi dairelerindeki evrak mahzenlerinde fareleri beslesin diye toplanmıyor bunlar herhalde... Binde ikisi bile ele alınamıyor; ele alınanlar tetkik edilemiyor; tetkik edilenlerin içinden çıkılamıyor. Mükellef kolayını bulup işini çeviremezse, kurunun yanında yaş da yanarak bu gibilerine bir daha yaş tahtaya ayak basmamaları için vergi takipleri bir uyarı oluyor.

Büyük Ticaret ve Sanayi odalarımıza, eğer istekleri ve imkânları varsa, başka teşekküllerimize bu yazımla baş vuruyoruz. Konunun en geniş çapta incelenmesi için —yalnız ilim adamları ve yalnız maliyeciler arasında değil— Yurdun her tarafından gelecek ve bütün meslekleri, teşekkülleri ve bilim kollarını temsil edecek yeni bir kongrenin toplanması için harekete geçmelerini rica ediyoruz.

———o———

ECNEBİ MÜHENDİSLERE PROJE YAPTIRMAMALIYMIŞ !

İnşaat mühendislerimiz, Odalarının Genel Kurul toplantısında, ecnebilere proje yaptırılmasından yakınmak hükûmetin ecnebi proje bürolarına iş vermemesini, hattâ onlara memlekette çalışma hakkı tanınmamasını istediler.

Bu kadarı fazla.. Bir kere bütün projeleri yapacak sayıda değiller. Sonra herşeyi bildikleri de bizim bilmediğimiz birşey.. Fakat sayıları yetse ve herşeyi bilseler bile rekabetten neye çekiniyorlar? Gecekondu sanayileşmeye giriştiğimiz zaman «ecnebi malı gelmesin» diyenler gibi, onlar da «ecnebi mühendis» gelmesin derlerse, dâvalarını peşin peşin kaybetmiş olurlar. Herkes o zaman bu isteklerine «Lonca çıkarı» bakımından önem verir.

«Lonca çıkarları» düşüncesiyle yüksek teknik adamlarımızın ecnebi rekabetine karşı korunmaları, yani ecnebilere proje filân yaptırılmaması mesleğin de, memleketin de aleyhine... Bir memlekette yüksek teknik ve sanat, ancak dış rekabet olursa gelişir ve yerleşir. Dışarıdan gelecek ya da kendisine buradan proje yaptırılacak ecnebi yüksek teknik adamından her zaman öğrenecek çok şeyimiz olmalıdır. Teknik ve sanat bir seviye meselesidir. Yalnız biz bize kalsak gerileriz; ya da seviyemiz yükselmez. Hizada olursak bizim ecnebilere proje yaptırdığımız gibi onlar da bizim adamlarımıza yaptırırlar.

Korkacak ne var bunda?

Açık Oturum..

48. Oturum

Dünya'nın Sonu mu Geldi?

Oturuma katılanlar : Biiz — Tarihçi — Filozof — İlimci — Profesör — Sosyolog — Kadrocu Aydın — Sosyalist Profesör — Milliyetçi Aydın.

BİZ — Bugünkü Oturumumuzda bağlandığımız ve savunduğumuz temel doktrini eleştirmenizi rica ediyoruz. Bildiğiniz gibi bu doktrin milletler, sınıflar ve insanlar arasında ölüm - dirim savaşlarının son bulması, ve anlaşmazlıkların barış ve uzlaşma yoliyle çözümlenmesi biçiminde özetlenebilir. İddiamız şu : Bu gidişle dünyanın sonu gelecek; dinlerin olacağını bildirdiği Kıyamet mutlaka kopacaktır. Çünkü insanlar, Tabiata ve onun çok yıkıcı gizli kuvvetlerine tahakküm etmişlerdir. Kılıçla, top tüfekle döğüşmüyorlar şimdi.. Koskoca bir memleketi bir anda mahvedecek silâhlar yapmışlardır. Fezaları dolaşıyorlar; yarın orada üsler kuracaklar ve düşmanlariyle savaşta bu üstleri kullanacaklar. Henüz bu işlerin başlangıcında sayılabilirler. Yarın ne hale geleceklerini bilemeyiz. Öyle bir harp patlak verebilir ki, kullanılan silâhlarla Kürenin bütün atomları birden patlayabilir ve dünya yok olabilir.

Oysa ki harplerle hiç bir şeyin elde edilemediğini de insanlar görmüşler, anlamışlardır. Bir yandan bu anlayış, öbür yandan da dünyayı yok etmeye kadar açık olan büyük ve mukadder felâket karşısında insanlar akıllarını başlarına almalı ve barış içinde yaşamanın yollarını bulmalıdırlar. Tabiî bu doktrini biz icat etmedik. Dünya yaradılalıdan beri barışçı görüşler ortaya atılmıştır. Şimdi de dünyanın her yerinde insancı, barışçı fikirlere rastlanır. Bunların «Aman yapmayın, etmeyin, günahtır» gibi insanca duygulardan beslenenler dışında olanlardan çoğunun samimî olmadığı, bir takım emellere âlet ve vasıt edilmek istendiği ade bilinmektedir. En son örneği, komünistler vermişlerdir. Barış bayrağı şimdi onların ellerindedir.

Bizim barışçılığımız, Tarih anlayışımıza dayanıyor. Yani biz bu gidişin sonu Kıyamet kopmasıdır diyoruz. Acaba bu iddiamızda, bu korkumuzda haklı mıyız? Tartışılmasını rica ettiğimiz birinci ko-

nu budur. İkinci konu da şu olabilir : Dünyanın yok olması gibi büyük bir tehlike dahi olsa acaba insanlar bu korku yüzünden harplerden vaz geçerek, anlaşmazlıklarını barış yollariyle çözümlemeye çalışırlar mı? Yoksa hırslarını yenemeyip yine birbirleriyle harp mi ederler?

TARİHÇİ — Bugün tartışmamız istenen konu, ne bir Oturumda konuşulup bitecek, ne de hattâ yıllarca durmadan toplanıp konuşsak bir sonuca varılabilecek nitelikte değildir. Bundan dolayı yönetici arkadaşımızın iki sorusuna kendi bilgim ve inanışım çerçevesinde vereceğim cevap, inandırıcı ve doyurucu olamayacak; fakat kesin olacaktır. Ben Kıyametin kopacağına, yani dünyanın yok olacağına inanırım. Din kitapları böyle yazdığı için değil; iilmin gerçekleri olduğu için. Ama bana «Kıyamet nasıl kopacaktır?» diye sorarsanız cevap veremem. BİZ arkadaşımız insanlar yüzünden olacaktır, diyor. Müthiş Tabiat kuvvetlerini ellerine almışlar; birbirlerini öldürmek için bu güçten yararlanarak müthiş silâhlar yapacaklar ve bunları kullanırken dünyayı da uçuracaklar diyor. Ne olur derim, ne de olmaz. Ama, şimdi konuşmasını dinlerken benim de aklım takıldı. Doğrusunu isterseniz Tabiatta her şeyin bir Evveli, bir Sonu vardır. Dünyanın behemehâl sonu da olacaktır. Bu son, insanla ryüzünden neden olmasın? Mikroplar birbiriyle harp ederken insan ölmüyor mu? Neye insanlar harp ederken Küremiz de ölmesin?

Fakat bence bu, henüz bir fantezi; ilme mal olacak nitelikte değil.. İlme mal olan Kıyametin kopacağıdır. Gerçek de şu: İnsanlar birbirlerini yok etmek için yapacakları savaş sonunda Dünyanın uçacağını dahi bilseler silâhlarını ellerinden bırakıp savaştan vaz geçmezler. Bunun da kısaca nedeni şu : Kıyametin kopması ve dünyanın yok olması nasıl Tabiatın bir emri ise, insanların da birbirini öldürüp yemeleri de öylece Tabiatın bir emri.. Bunu değiştirecek Tabiatüstü bir kuvvet lâzım; o da yok.. Demek ne yaparlarsa yapsınlar; bir süre birbirleriyle savaştan çekinsinler; ya da ellerindeki müthiş silâhları kullanmasınlar; fakat eninde sonunda bu silâhlarla savaşa girişeceklerdir. Eğer bu Kıyametin kopmasına sebep olacaksa hiç umurlarında değil. Olacak bu iş. Şimdilik bu kadar. Başka konuşmacıları da dinledikten sonra tekrar söz isterim.

FİLOZOF — Dünyanın yaradılışı milyarlarca sene oldu; belki Kıyametin kopması da milyonlarca sene sonra olacak. Zaten kâinatta zaman mefhumu bizim anladığımızdan büsbütün başka. Bu konulara dalmayacağım. Belirtmek istediğim nokta şu : Dünyamız devamlı olarak yaratılıp sonra yok olmaktadır. Milyon, milyar defa diye bir sayı vermeye çalışmak beyhudedir. Fezanın hududu mu var? Hudut fikri bizde var; Tabiatta yok. Dünyanın her yaradılışında aynı şeylerin olacağına inanmak lâzım. Böcekten insana her yaratıkta olduğu gibi..

Oluş içinde insanların Dünyada bulunuş süresi, Dünya hayatının belki milyonda biri kadar kısa bir devreyi kapsar. Tahminlere göre 3-4 yüz bin, nihayet bir milyon sene.. Nasıl dünyanın her yaradılışında birbiri arkasına aynı jeolojik devirler yaşanmışsa, ilk insandan başlayarak en medenî insana kadar Tarih öncesi ve sonrası bütün devirlerde ayniyle yaşanmış olmalıdır.

Devamlı değişme ve gelişme vetiresine göre, her Dünya yaradılışında insanlar sırasiyle aynı devreleri geçirmişlerdir. Bir gün sonrayı düşünme hassasının doğması için bile yüzlerce sene lâzım gelmiştir. İlk insanlar avladıkları hayvanların etlerini çiy yerlerken, akşamı acıkacaklarını düşünemez ve yediklerinden arta kalanı bırakır, atarmış. Yavaş yavaş hassaların teşekkülü ile toplu yaşama sonunda insan-

lar Tabiattan müthiş şekilde korkmaya başlamışlardır. İlkel dinler ve nihayet semavî dinler bu korkudan doğmuş, beslenmiştir.

Medeniyet tarihi 10-15 bin seneyi geçmez. Bu devrenin ancak son bir kaç yüz senesinde insanlar Tabiattan korkmamaya, onu keşfetmeye çalışmışlardır. Böylelikle Tabiattan korku azalarak ondan korunmak ve ona uymak devri başlamıştır. Bu devri de atlayarak Tabiata hâkim olma dönemine insanların ayak atması, nihayet son 150 seneyi kapsar. Atomun ve fezanın keşfi ise bundan da kısa, 20-30 senelik iştir.

Bundan sonra ne olacak?

Ben çok kötümserim. İnsanlar Tabiata bu kadar tahakküm edememeli ve akılları bu kadar çok şeye erememeliydi. Buhar, motor ve nihayet elektrik devrini anlarım ama, şimdi atom devri başladı ve ihtiraslarını dindiremeyerek birgün Dünyayı uçuracaklarından korkarım. Ancak, belki de bir ümit ışığı bularak avunmak için şöyle de düşündüğü oluyor :

İnsanlar da bundan böyle yeni bir Tabiattan korkma devri başlayabilir. Bundan evvelki korku devrinde bilgi yoktu. Güneş tutulması, yıldırım düşmesi, zelzele olması, salgın hastalıklar çıkması bile Allah'ın kullarına verdiği ceza idi. Bu korku ile Allah'a teslim olmuşlardır. Şimdi bilgiler var, ilme teslim olarak Tabiatın bu kanununu da iradelerini kullanarak karşılayabilirler.

Şu halde mesele, bu gidişle mutlaka Kıyametin kopacağı ya da medeniyetlerin yıkılacağı ve insan neslinin yeryüzünden silineceği doğru mu, değil mi? Bunu, ilmin araştırıp bulmasıdır.

İLİMCİ PROFESÖR — İnsanların harp edip birbirlerini ve yarattıkları medeniyet eserlerini mahvetmeleri bir Tabiat kanunudur. Sayın filozofa göre bunun sonu Küremizin uçmasıdır. Sayın Tarihçiye göre de, eğer Tabiatın böyle bir yol çizdiği ilim tarafından anlaşılırsa insanlar harpleri önleyebilecekler, barış içinde yaşayacakları yolu bulabileceklerdir.

Haydi diyelim ki, ilim bu Tabiat kanununu keşfetti; Acaba harpsiz bir dünyanın yolunu da bulup gösterebilecek mi? İşte buna imkân yok. Bugünkü ilmin ve ilimde beliren gelişme istikametinin bir fikir etrafında birleşme şöyle dursun, gittikçe ayrılmalara ve parçalanmalara doğru yön aldığı görülmektedir. Tabiat kanunlarını keşfetmek başka; onları karşılamak başkadır. Yağmurların neden yağdığını bilebiliriz de bunların yağışını istediğimiz şekle sokamayız. Ölümün sebebini bilip bunu önleyemediğimiz gibi. Oysa ki konumuz bunlara da benzemez. İlim, ne yapılırsa yağmurların insan iradesi altına alınabileceğini bulabilir, ama bunları yapmanın imkânı yoktur denir. Belki günün birinde teknik okadar ilerler ki, çöller bile yağmur alarak cennet olabilir.

Savaşsız dünya yaratmak öyle mi? Bunun için ne yapmak gerekir diye ilim bütün güciyle çalışsa, ortaya belki yüzlerce formül çıkar. Meselâ harpsiz dünyayı komünizm yaratacaktır diyenlerin karşısına, bu gayeyi elde etmek için komünizmin kökten yıkılması gerekir diyenler çıkacaktır. Savaş durur mu hiç böyle? Aksine ilim tarafından teklif edilen çeşitli formüller dolayısiyle harpler çoğalacak, kızışacaktır.

SOSYOLOG — Rejimler ve dinler insanların birbirlerini kırıp öldürmelerine ve durmadan harp etmelerine sebep midir? Yoksa bunlar birer bahane, birer vasıta mı olmuştur ve olmaktadır? Daha bir noktanın üzerinde durmak gerekir: Harpleri halk yığınları mı yapar? Yoksa yığınları birer vasıta olarak kullanıp harbe sürükleyenler mi vardır?

Birbirine bağlı bu iki soruya tek cevap vermek mümkündür. Dinler ve rejimlerle yığınlar, savaşların nedenleri değil; kullanılan vasıtalarıdır. Yalnız harpler değil, başka toplum akımları ve hareketle-

ri de böyle. Hürriyet için, demokrasi için, hak ve adalet için ihtilâl yapılır. Ama bütün bunlar halkı arkalarından sürüklemek isteyenlerin kullandıkları bayraklar, paravanalardır.

Şüphesiz bunların paravana olabilmesi için yığınları harekete getirecek uygun ortamın mevcut olması şarttır. İşte harpleri, ihtilâlleri, hattâ ekonomik buhranları meydana getiren bu ortamdır. Şimdi şu soruya cevap arayabiliriz : Harpsiz, buhransız bir dünya yaratılabilir mi? Eğer bu ortamı önlemek imkânı bulunursa yaratılabilir. Şu halde mesele bu imkânın bulunup bulunamıyacağına kalıyor.

Neden harpler olur?

Bu soru şöyle de sorulabilir : Harpler olmazsa dünyanın hali ne olur?

Sorduğum sorulara cevap vermeden önce, önemli bir noktayı belirtmek isterim: Tarihin İlkçağ, Ortaçağ, Modernçağ, Sonçağ gibi devirlere ayrılması uzun bir kitabın bölümlere ayrılması gibi bir şeydir. Yoksa hakikatte dünya tarihi iki çağdan ibarettir, ve böyle kalıp devam edecektir : Buharın keşfinden önceki devirler bir çağdır, ve ondan sonra ikinci ve sonçağ başlamıştır. Her iki Çağın olaylarını kendi ortamları içinde ele almak, incelemek gerekir.

Harpler, ihtilâller ve buhranları hazırlayan ortamlar her birinde ayrı ayrıdır ve birbirine hiç benzememektedir. Benzeyiş, Tarih akışı içindeki devamlılıktan ve insan denen yaratığın büyük değişmeler içinde hiç değişmemiş ya da çok az değişmiş olmasından ibarettir.

İKTİSATÇI YAZAR — Sayın sosyoloğun ikinci Tarih çağına «son» demesi doğru değildir. Şimdiden gelecekte başka çağ yoktur nasıl diyebiliriz? Pekâlâ var; hattâ başlamak üzeredir bile : Atom çağı.

SOSYOLOG — Ben onu da Sonçağın devamı saymaktayım. Her çağ kendi içinde devrelere ayrılır, ve ayrılış çeşitli faktörlere göre yapılabilir. Meselâ barutun keşfi ile İlkçağda başka bir devir açılmıştır. Atomun keşfi de sonçağın böyle bir devridir.

İKTİSATÇI YAZAR — Fakat Atom devri bütün karakteristiğiyle ayrı bir çağdır. Çünkü bu suretle insanlar birbirlerini öldürmek için harp ederlerken dünyayı uçurabilecek kadar güç kazanıyorlar.

BİZ — Sayın konuşmacılardan bu konu üzerinde durmamalarını rica edeceğiz. Akademik bir tartışmadır; yararlanırız, ama asıl varmak istediğimiz sonuçtan bizi mahrum bırakır. Lûtfen devam ediniz sayın Sosyolog, neden harp olur?

SOSYOLOG — Sonçağ'da harpleri hazırlayan ortam, daha doğru bir deyimle harpsiz dünya yaşanılamıyacağının nedeni, dünya nüfusunun korkunç derecede çoğalmakta olması, bu çoğalan yerlerdeki halkın son derece fakirliği ve hemen dünya nüfusunun yaklaşık olarak dörtte üçünü teşkil etmesidir. Dünyayı tehlikeye sürükleyen ana sebep budur.

Dünya nüfusunun İlkçağ'da 5 bin senede gösterdiği artma oranı 200 yıllık Sonçağ'da iki misline çıkmıştır. Buna karşılık her iki çağın insanı arasında mal tüketimi bakımından büyük farklar vardır. Doğru bir kıyaslama şüphesiz yapılamaz; ancak Sonçağ'ın ilk 100 senesiyle ikinci yüz senesi arasında sanayi malları harcamadaki artış yedi misline yakındır. Şimdi nüfusu çoğalan ve fakirliği de artan memleketlerdeki insanları İlkçağ'da olduğu gibi boğazı tokluğuna çalıştırmak, hayvanlar gibi yaşamaya zorlamak imkânı da yoktur. Sonçağ'ın en büyük özelliği, milletler arasında açtığı büyük uçurumdur. Bir Amerikalı ile ya da Avrupalı ile bir Asyalı ya da Afrikalı arasında 20 misli fark vardır. İlkçağ'ın hiç bir devrinde, hiç bir yerinde böyle bir şey görülmemiştir. Eskiden esirlerin karnı doyurulurdu; şimdi aç bırakılmaktadır.

Milletler arasındaki bu uçurum nasıl doldurulur? Batı medeniyetini sınıf kavgaları değil, bu aç kütlelerin uyanışı batıracaktır.

SOSYALİST PROFESÖR — Meslekdaşımı hayranlıkla dinledim. Bu aç kütlelerin uyanışını emperyalizm son nefesinde nükleer silâhlara da başvurarak durdurmaya çalışıyor. Viyetnam'daki faciayı yaratan Amerika, savaş için harcadığı yüz milyarlarca lirayı bu fakir memleketlerin kalkınmasına ve halkının biraz karnını doyurmaya ayırsaydı, hem kendisi ve hem de dünya rahat ederdi. Orada şimdi bir avuç yürekli insan Tarihin seyrini değiştirecek bir ölüm-kalım mücadelesine girişmiştir. İnsanlık Tarihinde bir Fransız ihtilâli, bir Sovyet ihtilâli bir Anadolu ihtilâli, bir Çin ihtilâli nasıl belli başlı dönüm noktaları ise, Viyetnam Millî kurtuluş cephesi gerillacılarının Amerikan kuvvetlerine karşı giriştikleri hareket te aynı önemde bir dönüm noktasıdır.

MİLLİYETÇİ AYDIN — **Rica ederim, kelimeleri yerinde kullanınız. Yasak kanunu var diye komünizmin adını ağzınıza alamıyorsunuz, ve onun yerine sosyalizm maskesini kul lanıyorsunuz.**

Viyetnam'da olan savaş sosyalizmin değil, komünizmin savaşıdır. Kuzeyden, Kızıl Çin'in ve Rusya'nın desteklediği komünist akımı Güneye inerek bütün Asya'yı istilâya kalkmak istiyor. İnsanlık için, medeniyet için son derece tehlikeli olan bu akımı, gücüne güvenerek silâha sarılıp önlemeye çalışan Amerika, dünyayı kurtarma yolundadır. Bay sosyalist profesör, Tarihin dönüm noktasından bahsediyor, ve Fransız ihtilâliyle bizim İstiklâl Savaşımızı Rus ve Çin ihtilâlleriyle bir tutuyor. Açıkça, korkmadan, çekinmeden komünist propagandasıdır bu.. Sayın Yönetici bu gibi konuşmalara müsaade etmemeli. Yoksa biz de konuşursak sonu neye varır?

BİZ — Duygulanmanıza lüzum yok. Sayın profesör gibi siz de görüşlerinizi açıkladınız. Kendilerine göre sosyalizm tek hedeftir. Anladıkları sosyalizmin ,komünist Çin ve Rusya'da anlaşılan mânada komünizm olup olmadığını sorabilirsiniz. Yalnız böyle bir soru ve bir cevap başlayınca asıl konumuzu bir tarafa bırakmış oluruz. Şimdi müsaade edin de sayın Sosyalist profesör konuşmasını tamamlasın.

SOSYALİST PROFESÖR — Fakir ve geri milletlerin dünya nüfusunun dörtte üçünü kapsadığı ve bunların dünya gelirlerinden aldıkları payın ileri kapitalist memleketlerden 20 misli az olduğu benim tarafımdan söylenmedi; bunları sayın Sosyoloğun ağzından dinledik. Dünya için böylesine büyük dengesizlik felâkettir. Mutlaka dünya allak bullak olur; Amerika bile dayanamaz; o da paldır küldür yuvarlanır. Zaten çukura doğru hızla düşmektedir. Kabak yalnız Amerika'nın başında patlamakla kalmaz; eğer sosyalist bir dünya yaratılamaz ve kapitalizm bütün silâhlarını kullanarak, ölüm-dirim savaşını yürütür ve şiddetlendirirse Kıyamet bile kopar.

Milliyetçi Aydın Amerika, komünizmin Asya'ya inmemesi için savaş yapıyor dedi; ve âdeta yüz binlerce halkı sivri sinek öldürür gibi vahşice yok eden Amerika'yı dünyayı kurtarma yolunda kutsal bir ödev yapan kahraman yerine koydu.

Amerika Tarihe karşı, akla karşı gelmiştir. Değişen dünyayı bilmiyor ve göremiyor. Komünizmin Asya'ya yayılma tehlikesi varsa bunu bütün dünyanın silâhları karşı çıksa önleyemez. Fakirliği ve sefaleti hafifletmek ve ortadan kaldırmak mümkün olmadıkça içinde bulunduğumuz Çağda hiç bir kuvvet ne Asya'da, ne de başka bir yerde komünizmin gelmesini önleyemiyecektir. Bunu belirtmek isterim: Ben sosyalizm ve komünizm ibirbirinden ayırd etmeye gitmiyorum. Onun için de sosyalizm diyeceğim; siz komünizm anlıyacaksınız. Buna da her iki taraf katlanacağız.

Sosyalizm dünyayı saadete ulaştıra-

cak, felâketten kurtaracak, harbi ebediyyen ortadan kaldıracak tek yoldur ve başka hiçbir yol yoktur.

SOSYOLOG — Bir vakıayı, yaşanan bir tabloyu önünüze sermek için yaptığım konuşmadan, sayın meslekdaşım Sosyalist Profesörün kendi görüşüne göre bir sonuç çıkarmasını yadırgamadım. Ama ben kendisiyle, çıkardıkları netice ile tamamen aksi kanaatteyim. Sosyalizmle komünizmi ayırd etmiyorlar. Viyetnam'da sosyalizm saldırısı yok, komünizm saldırısı var. Amerika bunu önlemeye çalışıyor. Kendileri komünizmin dünyayı kurtaracağı kanaatinde.. Bense tam bunun tersini düşünüyor ve dünyanın bu yüzden batma ve Kıyametin kompa tehlikesi içinde olduğumuzdan korkuyorum.

Şimdi tartışmayı bu nokta üzerinde toplamak için neden dolayı komünizmin dünyayı batıracağını kısaca anlatmak isterim.

BİZ — Yalnız vaktimiz doldu. Arkadaşlar da ayrılmak için sabırsızlanıyorlar. Uygun bulursanız konuşmalara gelecek Oturumda devam edelim.

SOSYOLOG — Pek güzel olur.

SOSYALİST PROFESÖR — Ben de aynı fikirdeyim.

BİZ — Öyleyse gelecek Oturumun gündemi şimdiden tesbit edildi. Hepinize sonsuz teşekkürler eder ve toplantıyı kaparız.

(Barış : 27)

Karaelmas

VE

Türkiye'de Kömür İşletmeciliği

Artık bundan sonra taşkömür ve linyit, ocaklarda yakılarak enerji ve ısı kaynağı olmaktan ziyade kimya endüstrisinin çok değerli bir ham maddesi olmuştur. Türkiye, taşkömür ve linyit rezervleri bol bir memleket olarak bu bakımdan da mutludur. İki sayımızda tamamlanacak bu etüd, kara elmas'ın hikâyesini ve Türkiye Kömür İşletmelerinin durumunu açıklamaktadır.

Yazan : Niyazi ACUN

BATI'lıların «Yeraltı Ormanları» dediği Taşkömür ve linyit'e bizim uzmanlarımız «Kara elmas» adını vermişlerdir.

Her ikisi de doğrudur. Eğer, taşkömür ve linyitler çok eski çağlarda bulunmamış olsaydı, bugünkü sanayi uygarlığına insanların ulaşması pek mümkün olamazdı. Bilhassa diğer madenlerin izabesinde yerüstü ormanları yakılacaktı ve dünyanın üstü yeşil orman denizlerinden mahrum kalacaktı. O zaman, milyonlarca ton demir, bakır ve benzeri madenleri izabe edemeyince ve torna tezgâhlarını döndüremeyince, dev sanayi kurulamayacaktı.

Uygarlığın dev adımlarla ilerlemesinde kömürün insan oğullarına sağladığı sayılamıyacak derecedeki hizmetler vardır. Isısından ve müştakatındaki çeşitli maddelerinden ağır sanayii ve kimya endüstrisi kurmuşlardır.

Ne akaryakıt ve ne de hidro-elektrik santrallar taşkömürü ve linyit'in papucunu dama atıp onu değerinden düşürememiştir. Enerji alanında hepsi aynı niteliğe haizdirler, ama, kömürün müştakatının kimya endüstrisindeki zenginliği onun yalnız ısı ve enerji maddesi olmasına inhisar etmemektedir.

Kömür başlı başına ısı ve servet deposudur.

Türkiye'de hem taşkömür ve hem de linyit vardır.

Türkiye'nin kömür üretimi, lâve edilmesi, kok haline getirilmesi ile beraber kimya endüstrisi henüz kömürden sanayiin her branşında yararlanan ileri memleketler seviyesine ulaştırılamamıştır; kömür rezervlerimizin zenginliği ve tenörünün yüksekliğine rağmen kömür üretim ve tüketiminde henüz uygar memleketlerin seviyesine erişemediğimiz bir gerçektir. Bu gerçek karşısında üzülmeğe hiç lüzum yoktur; hükûmetlerin kömür işletmeciliği politikası ekonomistlerimizin, sanayicilerimizin, kimyagerlerimizin her yıl genişleyen uzman ve finansman kadroları bu problemi hâlledecektir.

«Kalkınan Türkiye» sloganın temelinde kültür ve teknik dinamizminin potansiyelinde kömür probleminin hâlledilmesi uğrunda plân gereğince her türlü fedakârlıklara katlanılarak sonsuz çalışmalar vardır.

Türkiye, jeologların verdikleri raporlara göre, Karbonifer devrini yaşamış olduğu için zengin ve tenörü yüksek kömür yataklarına sahiptir.

Türkiye'nin taşkömür ve linyit rezervleri henüz kesin bir rakamla ifade edilmiyor ise de, yurdun her yerinde rastlanan ve serpilmiş damarlar yüz milyonlarca ton kömüre sahip olduğumuzu göstermektedir. Bize bu müjdeyi veren «Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü» jeoloğ, prospektör ve maden mühendisleridir.

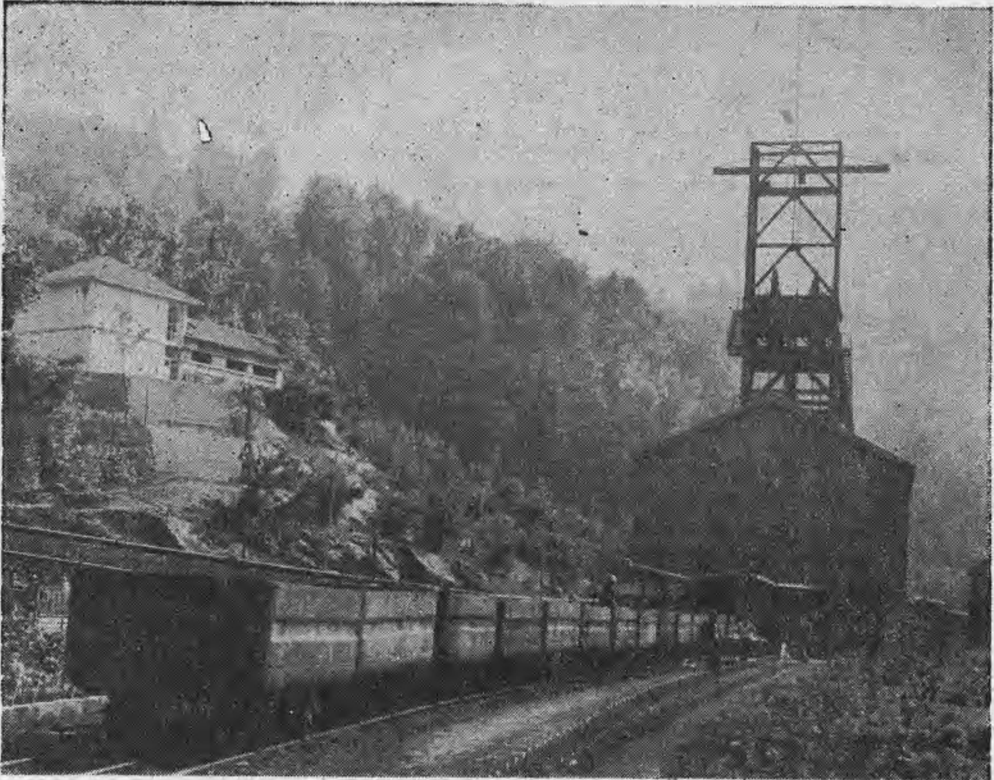
Türkiye'nin kömür işletmeciliği, teknik üretmeciliği, sanayiin çeşitli kollarında müştakatından yararlanılması pek uzak tarihe dayanmamaktadır. Yalnız, kömür üreticiliği çok eski olan bazı memleketlerin kömür rezervleri tükenmiş ve bir kısmının da tükenmek üzeredir. Bu bakımdan, Türkiye kömür satıcı bir memleket haline gelecektir. Bu da döviz demektir.

Ulusal ekonomi açısından kömür işletmeciliğinin tarihi, Cumhuriyet hükûmetlerinin gayretleriyle başlar. Ondan önce, Saltanat idaresinde kömür ocaklarımız Avrupa'lı bir iki şirketle tek tük yerli küçük madenciler tarafından çok ilkel şartlar altında işletilmiştir.

Kömür nasıl bulundu?

KÖMÜR nedir? Sorusu teoricilerin kafalarını, ancak pratikçiler kömürle ilgilenmeğe koyulduktan sonra yormaya başladı. Bu olay yakın bir tarihte olmamıştır. 15. ve 16. Yüzyılda başlamıştır.

Aradan yarım yüz yıl geçince, maden kömürü problemi üzerinde duruldu ve analizi daha derinlere inilerek yapıldı. Taşkömürün nereden geldiği Johannes Bünting'in Halle'de neşrettiği ilmî bir etüdde

Zonguldak Kömür İşletmesinden bir görünüş

daha mantıkî inceleniyordu. Bir kısım taşkömürün nereden geldiği hakkında iki ihtimal kabul ediliyordu. Bir kısmı taşkömürün, dünyanın yaratılmasından sonra Tabiatın kudreti ve toprağın başarısile vücut bulduğunu; başka bir kısmı da bu kömürün dünya ile beraber yaratıldığını söylüyordu. Yazarın dediğine göre, birinci ihtimal tamamen dinsizce ve akıl almaz bir şeydi. O, taşkömürlerinin dünya ile beraber yaratıldıkları ve özel tohumları aracılığı ile yeraltında üreyip geliştikleri inancındaydı.

Modern bilgi, kısmen Bünting'in düşüncesini reddeder, kısmen de kabullenir. Kabul ettiği tarafı, taşkömürün bir çeşit yeraltı ormanı oluşudur. Fakat «dinsizlere» yapılan hücuma katılmaz; üstelik onlardan tarafa da olur: Taşkömür, dünyada zorlu bir gelişme sonucunda hasıl olmuştur. Bu gelişmenin ilk safhasını bugün hâlâ bataklıklarda da görmemiz kabildir. Solan bitkiler, yavaş yavaş bataklık sularına gömülüp de orada havasız bir halde uzun zaman kalınca çürümeğe başlar. Yavaş yavaş kömürleşme denilen olay vukubulur ve çürüyen bu bitkiler siyahımtrak esmer bir Trof (Turp) biçimi alırlar. Bu turp da orada yine uzun süreler kalır ve üstü bir sürü tortu ile örtülür. Bundan sonraki devrede artık «Lignite = Linyit» adlı esmer kömür hasıl olacaktır. Bugün linyit adı altında kullanılan yer kömürü, Buz çağından öncesine ait hesapsız yıllardanberi toprağın koynunda kalmış olan bitki leşlerinin aşağı yukarı bu biçimde çürüyüp kömürleşmesinden hasıl olmuştur. Linyitten daha önemlisi ve değerlisi şüphesiz ki «Taşkömür»dür. Onun parlak temsilcisi «Anthracite = Antrasit» tir. Çünkü bunlar, toprağın altında o kadar uzun süredenberi yatıp durmaktadırlar ki, insanın bu cins kömürlerin de meydana gelmesi için önce orman bulunması icap edeceğini bilmese —Bünting'e uyup—, dünyanın yaratılışındanberi toprağın altında durmakta olduklarını iddia edesi gelir. Yüzlerce yaşdaki bir balta girmemiş ormandan bile ancak bir kaç santimetre kalınlığında bir kömür tabakası meydana gelebilir. Toprak üstünde birbirini izleyen birkaç nesillik ormanın yere batıp üstüste çürümüş olması lâzımdır, ki ancak 10 metre derinliğinde bir taşkömür kitlesi hasıl olabilsin. Hele 60-70 metre kalınlığında bir kömür tabakasının teşekkülü için artık, ne kadar orman gerektiğini varın siz kıyas edin!..

Fakat, jeoloğlara göre, bunun müstesnaları da vardır. Bazı antrasitler, bu yüksek mevkilerine, diğer antrasitlerden daha çabuk ulaşmışlardır. Linyit kömürüne yardımı dokunacak bazı şartlar hasıl olursa çabucacık antrasit oluverir.

Şuraya da dikkat etmeli, ki bütün kömür soyu yalnız yaşlarile değil, içlerindeki kimyevî maddelerin değişmesile de ayırd edilir. Sık sık «Bitumineux» lâfını jeoloğ ve maden mühendislerinden duyarız. Bitüminö kömürler, içlerinde bilhassa fazla miktarda katran ve zift olanlardır. Bitüm, toprak yağına denir. Bu çeşit kömürler, içlerinde bulunan kimyevî maddelere göre, ham petrole (Naphtha = Nafta'ya) yakın teşekküldedirler. Ve her halde nafta gibi vücut bulmuş olacaklardır. Yani, suya gömülen ağaçların arasına, henüz çürümemiş hayvan vücutları da katılarak hep birlikte su altında kalmışlardır.

Taşkömür ve bilhassa antrasit genel olarak, bitki dünyasının en eski ve saf ürünleri, gerçek yeraltı ormanlarıdır ve birçok yeşil ve dev boylu ağaç nesillerinin binlerce yıl gövdelerinde biriktirdikleri bütün güneş enerjisini muhafaza etmişlerdir. Onlar da, bir zamanlar Tanrının hür dünyasında hayat bulup yeşermiş ve gelişmişlerdi. Tabiatın hırçın ve amansız değişimleri onların hayatlarına kastetti. Dünyamız büyük bir değişime uğradı; bu dev ağaçların ve bitkilerin ve dev hayvanların üstüne binlerce yılın yükü bindi ve onları altında minyatür haline getirdi. Binlerce ton toprağın altında sertleşip kararmış güneş parçaları gibi yata kaldılar. Dinler mitolojisinde «Tanrı taş yapar» korkutma sözü her halde buradan gelecek...

Üzerlerine binlerce yılın yükü binen dev ağaçlar, bitkiler ve dev hayvanlar kömür haline gelmiştir. İnsanoğulları bulup tanıdıktan çok uzun yıllar sonra kömürden yararlanmaya başlamışlardır. Kömürü kazma ve kürekle yeri kazıp bulup çıkartmak belki ilk zamanlarda çok kolay oldu ama, rezervler tükenip yerin dibine inip üretmek pek kolay olmadı ve olmu-

yor. Yerin dibine indikçe grizo ve yer çökmeleri yeraltı işçilerinin en ağır meslek seçmiş olduklarını olaylar ve facialarla gösteriyor.

Yerüstü ve Yeraltı Ormanları

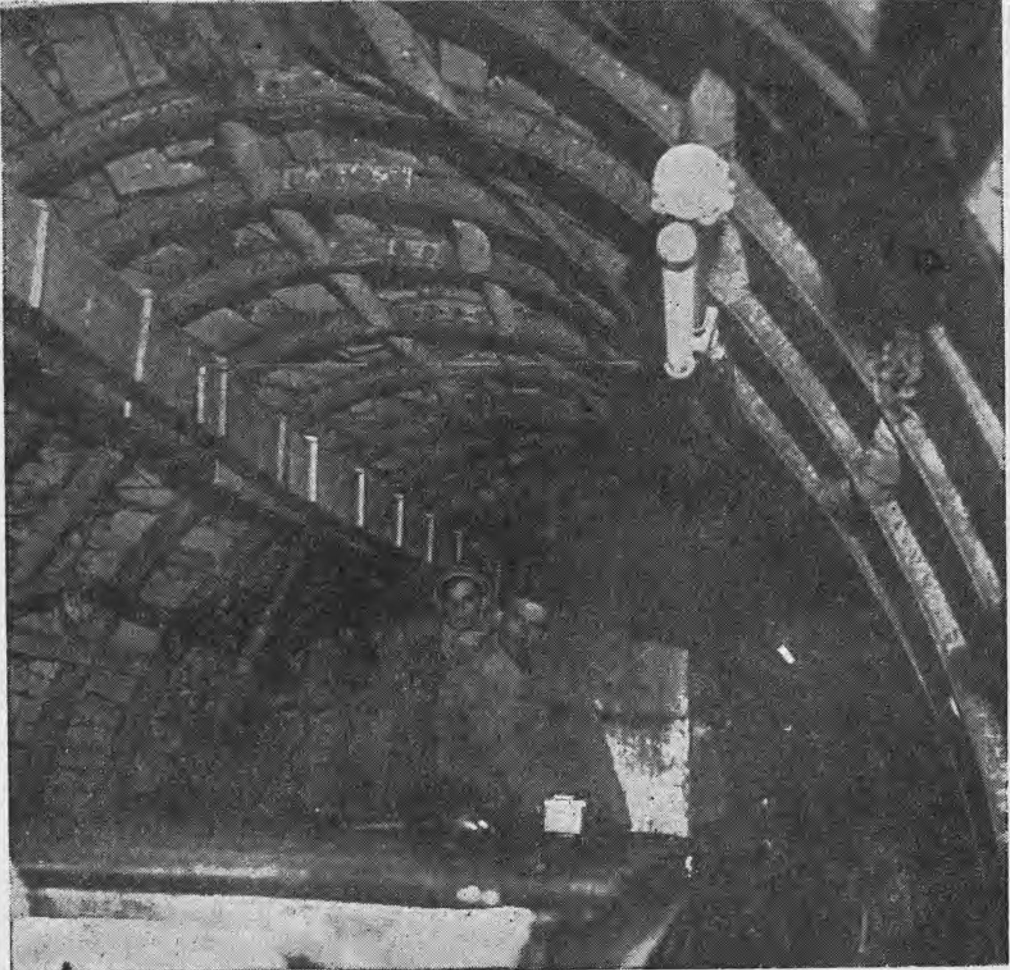
İNSANOĞLU dünyaya ilkel hayattan gelmemiş olsaydı, yerüstü ormanlarını ısınmak için ve uygarlığın alfabesine ulaşınca tesadüfi maden eritmeciliğini tonlarca ağacı yakmakla yapmayacak ve bu suretle toprak üstünün yeşil denizlerini bu derece akılsızca ve hovardaca harcamıyarak yeraltı ormanlarından yararlanacaktı.

İnsan denilen yaratık korktuğu şeyden kaçar ve korunur ise, ihtiyaç duyduğu zaman araştırır ve yaşantısına yardımcı olacak tabiat nimetlerinden faydalanmak için çalışmak zahmetine katlanır. Demek oluyor ki insan, ihtiyaç duyduğu şeyi bulduğu süre yeniliklere pek fazla teşne değildir.

Yerüstü ormanlarının ne demek olduğunu aklı biraz keşfetmiş olsaydı, Milâddan önceki yüz yıllarda önüne çıkmış olan taşkömüründen ve linyitten yararlanırdı. Ne zaman ki çevresinde yerüstü ormanları bitmiş, biraz daha zahmete katlanarak uzağındakileri tüketmiş ve sonra bulamayınca yeraltı ormanlarından yararlanmak için zahmete katlanmıştır.

Eski çağlarda da taşkömürü biliniyordu. Üretimi ve yakımı zahmetli olduğu için, insan tenbelliği ağaçların katliamına suç ortaklığı etti.

Yunanlılar, bu yer kömürüne «lithanthrax» diyorlardı ve bu tâbir çağımıza ka-

Modern usullerle istihsal yapılan Zonguldak Havzasında bir Tünel

dar gelmiştir. İtalyancada taşkömürüne hâlâ «litantrace» denir. Roma'lılar da taşkömürüne «Carbo fossilis» diyorlardı. Aristoteles'in öğrencilerinden biri olan Theophratus, İsa'dan önceki 4. yüzyılda, değişik kömür cinslerinin tam bir tarifini yapmıştır. Teofrastus, taşkömürünün, odun kömürü yerine kullanılabileceğini ve taşkömüründen ağaçtan daha çok yararlandıkları için devrinin demircilerinin kullandıklarını söylüyor.

Tarihin daha öncelerine gidelim. Türk akınlarından korkup, milyonlarca Çinliyi köle gibi çalıştırıp Seddi Çin yaptıran devirlerde, Türklerin zaferlerinde kılınç ve kalkanın payı çok büyüktür. Tâaa Neolitik devirde demiri, bakırı eriten Türkler olmuştur. O devirlerde Türkler ağaç yerine kömürle izabe yapmışlardır.

Çinliler de taşkömürünü kullanmışlardır. Çinliler değişik el endüstri işlerinde taşkömürü kullanmışlardır. Ünlü Çin porselenlerini taşkömürü yaktıkları fırınlarda pişirmişlerdir. O tarihlerde çağımızın uygarlığını elinde tutan Avrupalılar ilkel hayat içindeydiler, ve kolay olduğu için ormanlarını tüketiyorlardı. Vâktaki, ormanları tükenmeye başlayınca toprakları altında yatan milyonlarca ton taşkömürü ile ilgilenmeye başladılar. Yani, yokluk taşkömürüne iltifat etmeğe sevketti. Kanun yapıcılar ormanların tükendiğinin farkına varınca orman katliamını önleyici kanunlar ve cezaî müeyyideler koymağa başlayınca, ihtiyaçlar taşkömürü arayıp üretmeye sevketti Avrupalıları...

Avrupa kıtası üzerinde ilk işletilen kömür madenleri, Limburg dukalığındaki manastırlarda Augustin papazlarının 1113 yılında «Kolkul» adını vererek açtıkları ilk madenler oldu. 1198 yılında Lüttich şehri yanında bir demirci, taşkömürünü ocağında tecrübe etti, fazla hararet sağladığını görünce işe daha çok sarıldı ve Avrupa'nın ilk maden ocağı sahibi ve tüccarı oldu. Avrupa'nın en eski maden kömürü memleketlerinden biri Saksonya'dır. (Saksonya'lı 16. yüzyılın ünlü bilgini mineralog, geolog, doktor ve maden ocağı uzmanı Georgius Agricola'un maden kömürü beldesinde çalışmaları ile kömürün târif ve terkibini yapmış olması, bu ocakların işletilmesi sayesinde olmuştur.)

10. Yüzyılda da taşkömüründen konuşulurdu. Fakat ocakların işletilmesine sonradan başlanmıştır. 15. Yüzyılda ise Saksonya'da artık muntazam şekilde kömür işletmeciliğine ve üreticiliğine başlanmıştır.

Orman âşığı ve akıllı Avrupalılar orman tahribatını önlemek için teşebbüse geçmemiş olsalardı, taşkömürü işletmeciliğinden Avrupalılar daha uzun yüzyıllar yararlanamıyacaklardı.

Taşkömürün başına gelenler!

HER memlekette eskiye tutkunluk ve yeniye karşı düşmanlık vardır. İnsanoğlunu alıştığından kurtarıp yeninin özelliklerine kavuşturmak oldukça zordur. İngiltere'de de taşkömürü yakılmasının düşmanları onun aleyhinde büyük kampanya açmışlar ve bir süre muvaffak da olmuşlardır.

İngiltere'de taşkömürü çıkarılmasına ilkönce Northumberland'da Tyne suyu kıyısında ve deniz kenarında başlandı. Çıkarılan kömür 13. Yüzyılda deniz yoliyle Londra'ya getirilmeğe başlandı. O çağlarda İngiltere'de kömür ocağı açmakta manastırlar öncülük ederdi. Manastırlarla şehirlerin, kömür ocaklarının sahipliği için birbirini yedikleri olağan olaylardandı. Newcastle hemşerileri, Tynemouth manastırına ait kömür yüklü kayıkların yağmasından ötürü mahkemeye sevkedilmişlerdi. Bu soygunculuk sırasında papazlarla alay edilmiş ve onlara ağır küfürler savurulup «Satellites of Satan = Şeytanın uyduları» denmiş olması, âdeta Tanrıya saygısızlığa yaklaşan bir ağır suç sayılmıştı.

Acı ve acı olduğu kadar bir komik olay daha...

Kömürün yanındaki «Cehennemî» ek maddeler, bu arada bilhassa kükürt, kömür kullanılışının yayılmasına, esaslı bir engel teşkil etmişti. 1306 Yılında Kıral Birinci Eduard, parlâmentonun bir temenni yazısı üzerine, halkın sağlığı için muzır olan taşkömürünün, Londra evlerindeki ocaklarda yakılmasını yasaklamıştı. Bu yasağa uymayanlar, birinci defasında para cezası verecek; fakat ikincisinde, evlerinin ocakları başlarına yıkılacaktı.

Odun temininde zorluk çeken fakirler, yasakları hiçe sayarak, odundan daha çok ısı veren taşkömürüne büyük rağbet gösteriyordu.

Akıllı bazı İngilizler, İngiltere ormanlarının bir ısı aracı olarak yakıldıkça tükendiğini sezdiler ve devleti ormanları korumaya zorladılar ve isteklerinde muvaffak oldular. İngiltere coğrafi yönü ile bir ada olduğu için, denizci bir memleketti. Bilhassa gemi yapımına şiddetle ihtiyaç vardı. Gemi inşaatında tahtadan başka demire de ihtiyaç olduğundan, demirin eritilmesi için, ısıtma gücü odundan çok fazla olan kömürün kullanılması gerekiyordu. Kömürün ekonomik değeri anlaşılınca, Kırallar da kömür ocağı işletme imtiyazları verirlerken bir hayli gelir sağlanacağını anladılar. Önceleri fakir halkın müşteri olduğu taşkömürüne Burjualarla fabrikatörler de müşteri olmağa başladılar. Kıraliçe Elizabeth devrinde, Westminster civarındaki bira fabrikalarının bacalarından tüten pis kokulu kömür dumanlarının Kıraliçeyi ziyadesiyle rahatsız ettiği şayiası üzerine, ocaklarında kömür yerine tekrar ağaç yakmışlardır. Asiller kömür dumanının kokusundan çok şikâyetçi idiler. Parlâmento civarında taşkömürü yakılmasından parlâmenterler rahatsız oldukları için tekrar kömür yakılması yasaklanmıştır! Bu karar, asilzadelerin sıhhatine kömür kokusu dokunduğu gerekçesiyle verilmiştir.

İngiltere'de olduğu gibi Fransa'da da taşkömürünün müşterisi fakir halktı.

16. Yüzyıl başlangıcında da Fransa'da İkinci Hanri demir eritmek için taşkömürü kullanılmasını yasak etti.

Sorbon profesörleri, bu zehirli yakıt aleyhinde büyük bir kampanya açarak hücuma geçmişlerdi. Asilzade kadınlar da profesörlerden yana çıktılar. Fransız dilberleri güzel kokularını, kömür dumanından burunları tahriş olduğu için, erkekler iyice koklayamadıklarından şikâyetçi olmuşlardı. Ayrıca ipek beyaz elbiseleri kömür dumanın isiyle çabucacık kirleniyordu.

Galiba Doğru

Sayın İnönü, Parti Meclisinin Konya'da toplantı yapması sırasında 4 Mart'ta şöyle konuşmuş :

«Açık yürekle vatandaşa meselelerimizi anlattığımız zaman çok güzel anlıyorlar, benim kadar anlıyorlar, benden iyi anlıyorlar.»

Pek yanlış değil. Meseleleri İnönü derecesinde az anlayan, iyi anlamayan az bulunur doğrusu!

Taşkömürünün zaferi

O devirde ilmin ekonomik açıdan hiç anlaşılmadığının örneğini kırallar, asilzadeler ve profesörler vermiştir. Taşkömürü ekonomik varlığıyla kendine düşman olanları mağlûp etmekle kalmamış; onları da kendine bir dost, bir müşteri ve kömür üreticisi yapmıştır.

17. Yüzyılın sonunda, ortaya kuvvetli bir kömür müşterisi daha çıktı. Kömür, ancak belli başlı tükedicisi, demir sanayii ortaya çıktıktan sonradır, ki ekonomik alanda kendinden cayılmaz bir yakıt maddesi olarak Avrupa'da adını her tarafa duyurmağa başladı. Ancak o zaman İngiliz ulusal ekonomistleri, kömürün önemini kavradılar. Bunlardan biri, kömür aleyhtarlarına şöyle seslenir: «Her ne kadar kömür kendi başına, pek o kadar değerli bir maden değilse de maden cevherlerinin, odunla mukayese kabul etmeyecek derecede az kömürle ve en kısa bir zamanda demir cevherini eritmesi bakımından çok lüzumludur. Ormanlar da azaldığı için, İngiltere'nin sert kışlarına tahammül edemeyen fakirler yakıtsızlıktan üşürler ve donarlar ve hastalanıp ölürlerdi; kömür sayesinde aynı zamanda İngiltere'nin ormanları da kurtarılmış oldu.»

Kömürden ışık sağlanıyor

İNSAN zekâsı, 18. Yüzyılın sonunda, kömürün diğer bir mucizesini ortaya attı. Bu suretle kömürün yeni bir müşterisi daha peydah oldu. Bu müşteri ve icad şu idi: Havagazı lâmbası.

Taşkömüründen gaz çıkarmak hususundaki ilk deneylerden sarfı nazar edilirse havagazı endüstrisinin ilk kurucusu, buhar makinesinin icadında Watt'ın başlıca yardımcısı olan William Murdock, 1797 yılında evini, kömür gazile ışıklandırıyordu. Havagazı çıkaran makinelerinin patentasını almak için müracaat ettiğinde, parlâmento komisyonundan alaylı bir tarzda sormuşlardı: «Demek sizin lâmbalar fitilsiz yanacak öyle mi?.» Murdock cevap vermişti: «Evet!» Bu evet cevabı, o devrin bilgin geçinen parlâmenterlerini gıdıklamıştı, salonda şakrak alaylı kahkahalar yükselmişti, mucidin yüzüne... O devrin ünlü roman yazarı Walter Scott «Bu budalaca akıl» ile alay da etmişti: «Şimdiye kadar dumanın ışığı kararttığını bilirdik, şimdi de aynı dumanın aydınlık vereceğine bizi inandırmak istiyorlar!» Fakat aradan az bir zaman geçince, kendisi de evini, sanki o kara dumanın aleyhinde alaylı hiç bir söz söylememiş insan gibi «duman» la ışıklandırmada geri kalmadı.

Kömürden artık ışık da yapılıyordu. Kiliseler, parlâmentolar ve asilzadeler en başta gelen müşterisi oluverdiler...

Buharlı gemiler ve lokomotifler baş müşteri

YILLAR geçtikçe kömür aleyhtarları ile insanlar alay etmeğe başladılar. Haklı idiler. Alay eden ve kömür yakımını madenler devirlerinin bilginleri, zenginleri, kıralları ve asilzadeleri idiler. Kömür hepsinin yüzünü gülünç bir surette kara ederken, o ısı gücü ve gazları sayesinde insanlığın refahına, uygarlığına yeni yeni ufukları açıyordu.

Kömürün eritemiyeceği maden yoktu. Kömür sayesinde yeni yeni demir izabehaneleri ve büyük endüstri fabrikaları açılıyordu.

Buharlı gemilerin ve lokomotiflerin icadından sonra artık kömür insanoğlunun baş tacı olmuştu. Buharlı gemiler ve lokomotifler kömür sayesinde daha ucuza yolcu ve yük taşıyor; gemiler ve lokomotifler fazla istim sayesinde daha hızlı giderek zamandan tasarruf sağlıyordu.

Memleketlerinde kömür bulamayanlara kömür üreticiler kömür satıp birden bire zengin oluyorlardı. Herkes altına hücum gibi kömüre hücuma geçmiş; eline

kazma - kürek alan kömür aramağa başlamıştı.

Teknikte büyük gelişmeler başladı. Ekonomik ve ticarî hayat kömürün tılsımı sayesinde bambaşka bir hüviyete sahip oldu.

Kömürün insanoğluna yaptığı hizmetler o derece çoğalmıştır, ki burada saymakla bitiremeyiz. Yün ticaretinden kömür, kömürün enerjisiyle çalışan fabrikalar, izabehaneler ve arkasından kömürün içindeki maddeleri analiz eden dev kimya endüstrisi doğdu.

Buhar gemilerinin ve lokomotifin kömür sayesinde çok ekonomik ve müşterilerine çok ucuz bilet kesmesi karşısında bu defa beygirciler, paytoncular ve arabacılar bu yeni icadlar karşısında kazançları azalınca, kömür düşmanları gibi rakiplerine düşman olmakta yarış ettiler. Fakat yenilik ve getirdiği kazançlar bu ekalliyet zümrelerin düşmanlıklarını da mağlûp etti. Birgün onlarda eski mesleklerini bırakıp şimendöferci ve gemici oldular.

Taşkömürün rakibi Linyit

KÖMÜR arayıcıları Linyit bulunca pek sevinmediler. Onun ağırlığı ve rengi taşkömürüne benzemediği için ona fazla değer vermediler. Halbuki linyitlerde taşkömür kadar sahiplerini zengin eden bir cevherdi.

Linyit kömürü, bazı bakımlardan taşkömüründen farklıdır. Bir kere karayı anlatmak için kömür gibi kara, ya da kömür gözlü demez miyiz?. Linyit kömürünü bulanlar bu teşbihe uymadığı için ilkönceleri ona iltifatlarını esirgemişlerdir. Biraz da hak vermek lâzım. Çünkü, linyitin rengi, taşkömüre yakışmayacak derecede esmerdir. Bu da o kadar önemli değildir. Linyitin, taşkömür kadar ısıtıcı kuvveti de olmaması, cidden önemli bir sebeptir. Bir ton taşkömürünün yapacağı işi yapabilmek için, 2,5 ton linyite ihtiyaç vardır.

Şurasını kaydetmeliyim ki, bizim Batı Linyitlerimiz ve bilhassa Değirmisaz linyitlerimiz taşkömürü ayarına yakın olduğu için, sanayiciler arasında tercih edilmektedir.

Bize göre Bernard

Haydarpaşa Göğüs Cerrahî Hastahanesi Başdoktoru Doç. Siyami bey Güney Afrika'da meşhur Prof. Bernard'ın yaptığı kalb ameliyesini ve profesörü küçümsemiş :

«Bu da iş mi sanki? Bizde bu operasyonun çok daha iyisi yapılabilir. Hem bir ameliyat için dört saat nedir? Bir buçuk saat yeter de artar bile.. Zaten Bernard çok yavaş çalışan bir operatör..»

Nerede ise bir işe yaramaz, operatörlükten anlamaz bile diyecek, bizim sayın doçentimiz!.

Gelelim genel olarak linyit konumuza. Biri ton taşkömürü yerine 2,5 ton linyit tüketimine. Buna razı olabiliriz. İnsan zor da kalırsa neye razı olmaz ki. Ama, linyit'i bu derece küçültmeye hakkımız yok. Bakınız onun da kendine özgü değerleri ve hünerleri vardır.

2,5 Ton linyiti yerden çıkarmak, bir ton taşkömürünü çıkarmaktan kolaydır hani... Zira linyit, toprağın yüzüne daha yakın, hattâ çok kere toprak yüzünde bulunur. Taşkömürünü çıkartmak için köstebek yuvası gibi yerin altında kömür damarlarını kovalayan galerilerde çalışmak yerine gün ışığında çıkarılan linyit ocakları çoktur.

Taşkömürü elde etmek için ise, toprağın derinliklerinde, 800 - 1.000 metre kadar aşağılara inmek gerekmektedir. Bazı linyit ocakları da toprak altında bulunur.

Linyit kömürünün taşınması biraz pahalı gelir. Çünkü bu kömürde bir miktar da su vardır. Suyu boşu boşuna taşımanın ise hiç mânası yoktur. Onun için linyit ocakları bilhassa briket imâli düşünüldükten sonra rağbetle işletilmeğe başlanmıştır. Üretici ve tüketici yani her iki tarafta briketten memnundur. Briket yapmak için, linyit, tazyik altına konuluyor, suyu çıkartılıyor ve taşınmaya değer bir hale getiriliyor. Hattâ, linyitin suyunu çıkarmakla, verdiği sıcaklığı da aşağı yukarı taşkömürünkü ayarına çıkarmak kabil olmuştur. Bir ton briket elde etmek için 2

ton linyit gerektiği hesaba katılırsa, bu kömürün nasıl olup da taşkömürü kadar ısı verebildiği daha kolayca anlaşılır.

Fakat linyit hakkında söylenecek söz, bununla bitmiş olmaz: Linyitten yapılma braiketler 1840 yıllarında kullanılmaya başlanılmıştı. Yirminci Yüzyıl başlangıcında Almanya'da 40 milyon ton linyit üretildiği halde yapılan briket miktarı 6 milyon tondu. Demek oluyor ki 40 milyon tonun ancak üçte biri yakılacak bir hale getiriliyordu. Peki o halde geri kalanı ne oluyordu? Bunun âlâsını bilen Riebeck'tir.

Riebeck, Harzlı bir maden ustasının oğlu idi. Bütün öğrenimini bir köy okulunda gördükten sonra, her dağlı gibi o da bir kömür madenine işçi girmişti. Sonra oradan çıkıp bir linyit madenine girdi. Bu madende çalışırken, linyitin en değerli neyi varsa, hepsinin, ocağın bacasından çıkıp duman olduğunu gördü. Zaten linyit kömürüne yıllardır kem gözle baktıran şey, bu kömürün bir sürü «zararlı» gazlar çıkarması ve kaz kızartmasında asla işe yaramamasıydı.

Gerçi, linyiti terletip, müştakatından neler elde edilebileceği o zamana kadar denenmemiş değildi, henüz tam randımanla çalışan ve rantabl bir «linyit terletme sanayii» kurulamamıştı ve bunu kuracak bir organizatör de çıkmamıştı. Yer boştu... Riebeck, bu boş yere hemen geçti ve muvaffak oldu. 1858 yılında Halle civarında bir «linyit terletme atölyesi» kiraladı. 25 yıl içinde dünyanın en büyük terletme fabrikası haline getirdi ve bu sayede dünyanın sayılı zenginleri arasına girdi. Riebeck linyiti terleterek ondan katran, madenî yağlar, parafin ve gazlar elde ediyordu.

Linyitten sonra, hemen taşkömüründen de katran çıkarılmasına başlandı. Günümüzde bu mahsuller, kok endüstrisinin ek mahsulleri haline geldi. İlk terletmeden elde edilen maddeler tekrar işlendikten sonra o kadar çok çeşitli mahsuller alındı ki, onların hepsini burada saymağa sayfalar yetişmez. Sağlamlığı fakirleri ve parlaklığı zenginleri memnun eden Nylon dahi ilkönce kömür katranından yapıldı. O siyah ve esmer kömürden yünlülerimizi koruyan kar gibi beyaz naftalin de bu terletme sayesinde elde edilmiştir.

Petrol menbalarına sahip olmayan Alman kimyagerleri, memleketlerinin kömürlerinden hem petrol çıkarmayı başardılar. 1934 yılında linyit ek mahsullerinden Almanya'da takriben 90.000 ton ham petrol çıkarılmış, bundan 7.500 ton benzin üretilmiş, artanı da «Diesel = Dizel» motörlerinde akaryakıt olarak kullanılmıştır. Linyitin müştakatının zenginliğini gören kimyagerler, zenginler ve zengin olmak isteyenler, linyitin üstüne çiçeklerin üstüne konan arılar gibi üşüştüler.

Daha ucuz elektrik sağlamak isteyen teknisiyenler ve ekonomistler, kimyagerlerin arkasından elektrikçi olarak linyitin müşterisi oldular. Bugün artık elektrik ceryanı, hemen hemen istenilen her mesafeye gönderilmektedir. Trenleri, vapurları yüksek istimle yürüten kömür ocaklarının yanı başında birer elektrik santralleri kurulmağa başlandı.

Kimya ve elektrikçiliğe hizmet etmek, tabiatiyle yalnız linyit kömürüne vergi değil. Aynı işi taşkömürü de başarıyor. Hem daha fazlasile... Üstelik o, havagazı da gönderiyor.

Petrol sanayii kömürün sağladığı enerji ve çalıştırdığı ağır sanayi sayesinde ondan kuvvet alarak gelişti; kömürün karşısına çıktı ama, henüz kömürün papucunu atmadı. İnsanoğlu atom barışçı sanayide kullanıncaya kadar kömürden daha uzun yıllar yararlanacak. Kimya sanayii ise ebediyen ondan nasibini devamlı surette alacaktır.

Gelecek yazı :
TÜRKİYE'DE KÖMÜR

Boğaz Köprüsü

Tarık İsmet ERDEM

İKİ Kıt'ayı birbirine bağlayacak olan Boğaz Köprüsünün inşasında iki mühim faktörün göz önünde bulundurulması gerektiği kanısındayız. Bunlardan biri, inşaat, kısmı, diğeri ise birincisinden çok daha önemli olan işletme kısmıdır, ki bütün hesapların bu ikinci kısma dayandırılması icabeder.

1954 yılında Almanya'da yaptığım bir vazife seyahatinde meşhur Krupp müessesesi direktörünün odasında duvarda asılı cici bir köprü resmi görmüştüm. Bu resmin ne olduğunu sorduğum zaman bana onun İstanbul Boğaz Köprüsü olduğunu ve yüz elli milyon dolar civarında mal olacağını söylemişlerdi ki bu günkü râyiçle bir buçuk milyar Türk lirası etmektedir.

Hiç şüphesiz dünyanın incisi olan güzel İstanbul'umuzun Boğazının böyle bir değil bir kaç köprü ile süslenmesini her Türk vatandaşı arzular. Ancak bütün dâva, bizim gibi kalkınma çabasında olup ta yapılacak birçok işleri bulunan geri kalmış memleket için böyle bir köprünün henüz birinci plânda gelip gelmediği ve bunun bugünkü şartlar içinde iktisadî olup olmadığıdır. Son zamanlarda yetkili ağızların beyanlarına bakılırsa, bu bakımdan söz edilmemekte, işin yalnız gösteriş ve alâyiş tarafı öne sürülmektedir. Geçmişte iki yüz milyona çıkacak barajların, sonunda yüzde yüz fazlasına mal olduğu gerçeklerine dayanarak, ön projelerinde bir buçuk milyara mal olacağı söylenen köprünün neticede iki milyarın da çok üstünde gerçekleşeceğinde şüphe etmemek lâzımdır.

Köprüden on on beş lira karşılığı günde on bin vasıtanın geçeceğini ve köprünün beş altı senede kendi kendini itfa edeceğini sayın Bayındırlık Bakanımızın gazetelerde çıkan

Asma köprü yapılacak; şimdi iş, üstünden geçecekleri bulmakta!.

Geçen Şubat'ın son günlerinde İnşaat Mühendisleri Odasında İstanbul'da yaptığı Genel Kurul toplantısında, Boğaz'ın iki yakasını bir araya getirecek asma köprü konusu da ele alındı.

İlk gün İstanbul sorunları dile getirilmişti. Bir konuşmacı asma köprünün rantabl olmadığını ispata çalışıyordu. Vasıtalar en az 15 kilometre fazla yol alacaklardı. Çevre yolları ıssız yerlerden geçiyordu. Bundan dolayı köprü yapıldıktan sonra ya da yapılırken bu yerler doldurulmalı, hiç olmazsa 4-5 yüzbin kişi iskân edilmeliydi.

Konuşmacının bu fikri gerçekten doğru!. İnsan köprü yapar da altından geçecek nehri düşünmez mi hiç? Mademki asma köprü yapıldıktan sonra yine vasıtalar araba vapuriyle, insanlar da Şehir Hatları gemileriyle ve dolmuş motorlariyle karşıdan karşıya geçecek; böylece köprüden geçen olmayacak; o halde şehir halkını köprüyü her iki yakaya bağlayan yolların geçtiği yerlere yerleştirmeli!.

Altından su geçmeyen köprünün üstünden de kimse geçmez.

demeçlerinden öğrenmekteyiz. Bu hesaba göre, köprünün senelik geliri 55-60 milyon lira eder. Bir buçuk, iki milyara mal olabilecek bu tesisin kendi kendini ödemesi, öyle beş altı seneye değil, hiç bir bakım ve işletme masrafları dikkate alınmadan dahi 30-35 seneyi bulmaktadır. Hattâ, bu günkü trafik hacminin bir misli fazlalaştığı kabul edilmiş olsa dahi bu müddet yirmi seneden aşağı inememektedir. Kaldı ki, böyle bir köprü, zavallı Galata Köprüsü gibi bakımsız da bırakılamaz.

New York ile New Jersey eyaletlerini birbirine bağlayan Hudson nehri üzerindeki bir buçuk kilometrelik George Washington asma köprüsünün senelik bakım ve işletme masrafları bir kaç milyon doları bulmaktadır. Böyle bir köprünün senelik boya ihtiyacını orta çapta bir boya fabrikasının yıllık verimi belki de güçlükle karşılayabilir. Kaldı ki, geçiş ücreti olarak tasarlanan 10-15 lira, tahmin edilen günlük on bin vasıta geçişini hayli düşürecektir. Bugünkü Feribotla 5-7.5 lira geçişe nazaran yüzde yüz bir artış yaratılacağına göre, Asya yakasında oturup ta İstanbul yakasına geçenlerin en az yüzde yetmiş, seksen azalacağını da derpiş etmek gerekmektedir. Böyle yüksek bir ücret karşısında bu köprüden birçok vasıtalar istifade edemiyeceği gibi, lodos havalarda, vasıta sahibi olmayanlarda bu kadar uzun yolu dolmuş veya taksilere ödeyeceklerini hesaplayarak köprüden istifade edemeyecekler ve yine de Şehir hatlarının vapurlarına baş vuracaklar ve lodosun dinmesinden medet umacaklardır.

Karayollarımızın beyanına göre memleketimizde 170-180 bin civarında motorlu araç vardır. Bunun yüzde yetmiş beşi, Ankara'dan itibaren yurdumuzun Batı vilâyetlerine isabet etmektedir. Yine Denizcilik Bankasının istatistiklerine göre, son üç senede araba vapurları ile karşıdan karşıya günlük ortalama geçişler şöyledir :

1965	7800	vasıta
1966	9093	"
1967	10673	"

Geçiş trafiği yıldan yıla yüzde 16-17 artış kaydeden bu rakkamlara binek, kamyon, kamyonet, vesair her cins motorlu araçlar dahildir. Bugünkü şartlarla dahi, Denizcilik Bankası, bir azıcık resmî memur sıfatından sıyrılarak özel müteşebbis gibi davranmakla işletmesini organize eder, ve bazı işletme tedbirleri alırlarsa, bu kadar aracın, hattâ daha fazlasının Boğaz'ın iki yakasındaki geçişleri kolaylıkla pek âlâ da sağlayabilir. Birkaç milyona mal olabilecek yeni bazı ilâvelerle de daha nice yıllar bu trafik hacminin bir mislinin dahi hakkından gelinebilinir.

Köprünün inşasından sonra Araba vapurlarının da işletilmesine devam edileceğine göre, köprü geçiş ücreti ve motorlu nakil vasıtaları vergisine yapılması düşünülen kıyasıya bir zam karşısında, bu köprüden zarurî haller dışında neyin ve kimin geçeceği ayrıca hesaba katılması icabeden faktörlerdendir. Bütün bu hususlar göz önünde bulundurulunca, böyle bir köprünün rantable olacağı söylenemez. Bugünkü Araba vapuru ücretleri tatbik edilmek kaydiyle, köprüden geçecek günlük vasıta miktarının elli bine

yükselmeden, bu tesisten herhangi bir ekonomik netice elde etmek mümkün olamayacaktır. Fazla olarak, bugünkü uygunsuz şartları dikkate almadan, kalkınma çabası içinde bulunan Türkiye'nin kalkınmasını köyün kalkınmasına bağlarken, köyü olduğu gibi bırakıp iki milyar gibi muazzam bir meblâğı bir köprüye bağlamayı ne ekonomi ne de mantık ölçülerile bağdaştırmak kabildir. Köy, yalnız su, okul, cami ve yol ile kalkınamaz. Köy, istihsal gücünü artıracak ucuz istihsal metotlarının uygulanmasına amîl olacak unsurların sağlanmasiyle kalkınabilir. Acaba bir tek köprüye sarf olunacak bu iki milyar ile bu memlekette on bin köyü kalkındırmak mümkün değil midir? Şimdiye kadar yapılan barajların birçoğunun senelerdir daha doğru dürüst sulama kanalları yapılamamışken, köprüye yapılacak bir yatırım fantaziden öteye geçemez. Kaldı ki, Doğu vilâyetlerimiz el'an kendi haline bırakılmış bir durumdadır. Bu vatan köşelerini de kalkınmanın nimetlerinden mahrum etmemek gerekir. Bu gibi hayatî işler bir tarafta dururken bütün vatandaşların Üsküdardan Bostancı'ya yirmi dakika yerine kırk dakikada gitmeği tercih edeceklerine şüphe yoktur. Netice itibarile köprü için ortaya atılan mucip sebepler düşünen ve bir azıcık hesap edebilen kimseler için doyurucu olmaktan çok uzaktır. Onun için köprünün inşasını politik bir yatırım olarak kabul etmek yanlış olmaz. Nitekim, bu konu 1954 seçimleri arefesinde zamanın iktidarı tarafından anî olarak ortaya atılmıştı. Şimdi de, hiç bir ekonomik değeri olmayan köprüyü o zamanki politik yatırımın bir devamı olarak kabullenmek gerekmektedir.

Devlet İşlerinde Halkın Sesi

Belkis Halim VASSAF

BUGÜN postadan gelen mektuplar arasında bir toplantıya davetname çıktı. Toplantıyı tertipleyen N.H. Stat Rehabilitasyon Plânlama Komisyonu Bölge Komitesi; resmî bir büro. Toplantının yapılacağı yer Cobcord'daki bankalardan birinin toplantı salonu. Toplantı saati herkesin katılmasını sağlamak için akşam 7.30. Bu yazıya şu iki üç satırdan başka bir şey ilâve edilmese bile âmme işlerinde değişik kütlelerin nasıl baş başa verip çalıştıklarını, birbirlerinden faydalandıklarını göstermeye yeter. Aynı toplantı N.H. nin başka bölgelerinde de yapılıyor. Toplantı yeri kiminde o bölgenin okullarından biri, kiminde Belediyenin halk salonu, kiminde kilise.

Davetiyede denen şey şu: «Bölge komiteniz ve N.H. Rehabilitasyon plânlama komisyonu sakat halkımızın ihtiyaçlarını ancak sizin sağlayacağınız bilgi sonunda karşılayabileceği ve kararlarına sizin vereceğiniz bilginin en esaslı bir temel olacağı kanaatindedir. Vergi olarak ödediğiniz paradan bu servise, bu hizmet için binlerce dolar ayrılmaktadır. Paranızı akıllıca ve tedbirlice harcamak için bize yardım ediniz ve yol gösteriniz. Sakat yurttaşlarımızın ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayabilmemiz için bize yol gösteriniz. Sizin teklif ve fikirlerinize ihtiyacımız var.»

Bölge komitesi bir taraftan da halkla devlet arasında bilgi değiş tokuşunun önemi üzerinde duruyor, ve halka bugün ödediği verginin ne yolda ve ne kadarının sakat yurttaşlara harcandığını göstermekle halka hesap da veriyor. Bu rakamların bizim ölçülerimizle ilgisi olmadığı halde önleyici tedbirlerin tedaviden ne kadar daha ucuza mal olduğunu gösterdiğinden dolayı buraya almakta fayda buluyorum. N.H. nın sakat yurttaşı rehabilte etmek için elinde olan para adam başına 69 senttir. (100 sent bir dolardır. Bundan Federal hükûmetin ödediği 49 sent çıkınca geri kalan 17 sent N.H. da adam başına düşen hissedir. Yani bu iş için N.H. halkının ödediği para adam başına 17 senttir.

AMERİKA Birleşik Devletlerinde yarışma fertle başlar. Komşu ile veya tanıdıkla, akraba ile herkesin kendi kültür ölçüsü ve seviyesine göre para kazanmak, giyinmek, evini döşemek veya eğitim hususunda yarışmalar olur. Sonra köyler, bölgeler birbirleriyle kalkınma, iş adamlarını kendilerine çekme, halkı rahata kavuşturma, okullar açmada birbirleriyle rekabet ederler. Bu yarışma bir Stat içerisindeki bölgelere, oradan Stat'lar arasına, oradan da Stat'lerin birleşmesiyle meydana gelen bölgelere kadar uzanır. Yarışma fertler arasında olduğu kadar Stat'ler arasında da en büyük ve en kuvvetli tembih, bir kamçılamadır. Onun için N.H. komişyonu komşuları olan vermont ve Maine'nin de rehabilitasyon için sarf ettikleri parayı açıklayarak halkın rekabetini kamçılamaktadır.

Önleyici tedbirlerin halka ne kadar daha ucuza mal olduğunu göstermeden önce, rehabilitasyon programına kimlerin girdiği ve bu servisden kimlerin faydalanabileceği üzerinde duralım :

Sakat deyince «kafadan sakat» tâbirini kullanmamıza rağmen akla gelen ilk şey sokakta gördüğümüz dilenci körler, gövdesi meşin bir şiltenin üstünde bacaksız, ellerine dayanarak yol almaya çalışanlar gelir. Halbuki bugün Batı dünyasında rehabilitasyon mefhumu çok genişlemiş ve şu veya bu sebepten veya hastalıktan herhangi bir yeri veya fonksiyonu baltalanmış olan bütün insanları kapsamıştır.

Körler, sağırlar, hattâ ağır duyanlar; ciğer, kalb, kanser, inme hastaları, alkolikler, davranış bozuklukları olanlar yani mahpuslar, geri zekâlılar, akıl hastaları, heyecan bozuklukları olan kimseler, saralılar, yaşlılar; tahsil, kültür veya ekonomik bakımdan eksiklikleri olanlar ve en son olarak da ortopedik kusurları olanlar sakat sayılmakta ve rehabilitasyon programından faydalandırılmaktadırlar.

N.H. de bir kişiyi rehabilte etmek için 69 sent sarf ettiği halde devlet müessesesinde bakılan bir geri zekâlı N.H. yılda 1900 dolara, bir akıl hastası 4.975 dolara, hapishanedeki her bir mahpus 2.892 dolara mal olmaktadır. Buna karşılık bir geri zekâlının rehabilitasyonu yılda 475, akıl hastasının 466 bir mahpusun ise kurum dışında rehabilitasyonu sadece 73 dolara mal olmaktadır. Rehabilitasyon için harcanan her doların geriye 5 dolar getirdiği de ilâve edilmektedir.

Halka hükûmet arasında fikir ve bilgi değiş tokuşunun yapılabilmesi için halkın yalnız uyanık olması değil, aynı zamanda sosyal şuura da sahip olması ve sosyal konular önünde «Neme lâzım, bana ne» ci tavrından uzaklaşması, sosyal problemleri hükûmet kadar, belki de ondan fazla benimsemesi gerekir. Buna karşılık da sesinin gerçekten duyulduğunu ve yapılan işlerde kendisinin de sözünün bulunduğunu, hükûmetin, devletin çalışmasında, programında onun da hissesi olduğunu, ve devletin hükûmet mekanizmasının müşterek bir enteprizi olduğunu görmek ister ve görür. El ele verme ile başarılan işlerle iftihar duyar. Halkla hükûmet arasında bu alışveriş onları birbirine yaklaştırıyor ve demokrasinin temellerini sağlamlaştırıyor. İlerlemeyi, gelişmeyi sağlıyor.

 (Basın : 20522 — 12366)

Dış âlem - Olaylar

Yazan : Dr. İlhami MASAR

Afrika İhtilâlleri

Sömürgelikten kurtulan Afrika ülkelerinde, başa evvelâ kurtuluş savaşında isim yapmış bir lider geçer. Bu zat memlekette mevcut çeşitli kabilelerden birine mensuptur. Diğer kabileler kendi adamlarını başa geçirmek isterler. Lider de emniyette olmak için bir muhafız kıt'ası kurar, ve kıt'ayı top tüfek ile teçhiz eder.

İşte bu muhafız kıt'aları komutanları hemen her Afrika ülkesinde, eninde sonunda devlet başkanlarını devirip yerine geçmektedirler.

Ben burada kendi başımdan geçen bir vak'ayı anlatacağım.

DAHOMEY'e 1961 senesinde Birleşmiş Mililetlerin ilk temsilcisi olarak gittim. Memleket daha yeni istiklâline kavuşmuştu. Fakat daha hiçbir şey yerine oturmamıştı. Aylarca Cotonou'da La Plage otelinde kaldım. Hükûmet erkâniyle arada bir görüşüyor, ve onlara Birleşmiş Milletlerin yardım imkânlarından bahsediyordum. Fakat bana bir türlü, işe başlamak imkânı vermiyorlardı.

Günün birinde vaziyet birdenbire değişdi. Bana güzel bir büro, memurlar, iki tane şoförlü otomobil (Biri B.M. teşkilâtına aitti) tahsis ettiler; devlet başkanının residansının karşısında bir villâ verdiler; villâyı masrafı onlara ait olmak üzere, hava soğutma tesisatı, buz dolabı, çamaşır makinası vesaire ile istediğim gibi döşedim.

Bir müddet sonra vaziyeti kavramaya başladım. Memlekette yeknesak bir millet yokdu. Ayrı lisanlar konuşan ve Katolik, protestan, müslüman, putperest olmak üzere ayrı dinlere mensup, birçok kabileler vardı. Hükûmet erkânı kendi aralarında Fransızca konuşuyorlardı.

Bu kabilelerden üçü ehemmiyetliydi. Bunlar memleket nüfusunun yarısını teşkil ediyorlardı. İşte bu üç kabilenin mümessilleri mühim mevkileri paylaşmışlardı.

Maga devlet başkanı olmuşdu. Apithy namındaki zat, başkan muaviniydi, ve aynı zamanda kabineye riyaset ediyordu. Bunlardan birincisi orta Dahomey'deki eski zenci Abomey Krallığı Bariba kabilesine ve ikincisi sahil bölgesinde oturan Yorubaları istinat ediyordu.

Çoğunluğu müslüman olan kuzeyde Parakou kesiminin adamı olan Ahamadegbe, kendisine kalan parlâmento reisliğini beğenmemişdi. Boyuna huzursuzluk yaratıyordu.

İktidarı esas itibarile Maga ve Apithy paylaşmışlardı. Rahat dursun diye parlâmento başkanını evinde oturmaya mecbur etmişlerdi.

Fakat iki rakip iktidar sahibi de birbirlerine itimat etmiyorlardı.

Maga, kendisine deniz kenarındaki Cotonou şehrini seçmişdi. Apithy ise bir göl (Lagün) üzerinde kâin olan Partonovo şehrinde kendini emniyette hissediyordu, ve Cotonou'ya etrafında şahsî muhafızları olmadan gelmezdi.

Her iki şahsiyeti de tatmin etmek için Cotonou da Portonovo da başşehir olarak ilân edilmişti.

Sonradan haber aldığına göre, Birleşmiş Milletler heyetinin Cotonou da mı yoksa Porto Novoda mı çalışması lâzım geldiği hakkında, iki taraf arasında ihtilâf çıkmış, ve beni bu sebepden dolayı, aylarca bekletmişlerdi.

Cotonou'nin iklimi daha müsaitti. Burası deniz kenarındaydı; ve, güzel bir plâjı vardı. Porto Novo, bir lagün üzerinde ve bataklıktı. Ben Cotonou'yu tercih ettim, ve açıkça Porto Novo'da oturmayacağımı söyledim. İşte bunun üzerine bana Cotonu'daki villâ verilmiş; verilmiş ama Apithy de bana düşman olmuş.

O andan itibaren başkan Maga benim dostum oldu; her davete beni çağırırdı; sık sık kendisiyle hasbihal ederdim. Apithy ile aramız bir türlü ısınmadı.

Herşeyin böyle şahsiyet üzerine kurulmuş olduğu bir memlekette, vazife görmenin ne kadar güç olacağını, okuyucularım takdir etsinler.

Buna rağmen memlekete, Birleşmiş Milletler, FAO teşkilâtı, açlıkla mücadele kurumu, dünya gıda programı, Amerikan yardımı gibi fonlardan para temin ettik; belirli projeleri, başlarına yabancı uzmanlar getirerek, finanse ettik.

Başkan Naga çalışmalarımızdan daima sitayişle bahsederdi; 1962 senesinde memleketten ayrılırken, ozaman Dışişleri Bakanı olan bay Zinsou vasıtasiyle bana, Dahomey'in Türkiye Konsolosluğu pâyesini tevcih ettiler.

Allahaısmarladık diye ziyaretine gittiğim Apithy ise, bana hiç güler yüz göstermedi.

Türkiye'ye avdetimden az sonra Dahomey'de ihtilâl olduğunu haber aldım. Başkan Maga'nın peşinden hiç ayrılmayan Soglo isimli muhafız kıtası subayı Maga'yı hapsetmiş; Ahamedegbe'yi yerine geçirmiş. O zaman etrafında çok muhafız olan Apithy'ye bir şey yapmamış; ama onu da bir kenara itmiş.

Dahomey'de Amerikan sefiri olan Mc Hvaine ihtilâl hakkında bana çok enteresan bir mektup yazmıştı. Mektuba göre, hapiste olan beş on kişi işbaşına geçmiş;

iktidarda olanların bazıları onların yerine hapise girmişti. Yoksa her şey normal olarak eski hamam eski tas, devam ediyordu.

Fakat benim için değişen birşey oldu; yeni Dahomey hükûmeti Ankaraya Konsolosluğa tâyinim tebliğini yapmadı, ve ben de Konsolosluk vazifeme başlıyamadım.

Aralık 1965 sonunda, Dahomey'de yeni bir ihtilâl oldu. Gazetelerden haber aldığıma göre, kendini orada ordu kumandanlığına yükseltmiş olan eski muhafız subayı Soglo Ahamedegbe ve Apithy'i de Maga'nin yanına göndermiş, ve bütün iktidarı şahsında toplamış.

Arada Dahomey'de başka bir ihtilâl oldu; Soglo devrildi ve 1966 da yerine başka bir subay geçti. Şimdi isim zikretmeye lüzum yok; bu yeni başkanın da mevkii sarsılmış.

Evvelâ yine Maga başa geçer ve benim de Konsolosluğum tahakkuk eder diye sevinmiştim. Fakat İstanbul diplomatları arasına girerek bol bol Kokteyl davetlerine katılmam nasip değilmiş, Maga hâlâ evinde göz hapsindeymiş.

AFRİKA, Avrupalılar tarafından gelişigüzel sömürgelere bölünmüştür. Bunlar İkinci Dünya savaşından sonra birer ülke olarak ortaya çıkmışlardır. Her memlekette birçok lehçeler görüşülür. İslâmiyet Kuzeyden, hristiyanlık, denizden nüfuz etmiştir. Yer yer hâlâ putperest toplumları vardır. Bu memleketlerin belirli bir siyaset istikametleri de yoktur. Yalnız siyah ırk problemleri ortaya atıldığı zaman birleşirler.

Amerikan veya Çin komünistleri tarafdarlığı hep şahsî çıkarlar için istismar edilir. Maga bir Batı uşağı Soglo bir hürriyet kahramanı diye yazılar yazmaya hiç mâna yoktur.

800 senedenberi müslümanlığı kabul etmiş olan büyük sahra civarı, Savana bölgesi müslümanları bir tarafa bırakılırsa, diğer zenciler girdikleri dinleri bile daha benimseyememişlerdir.

Cotonou'da Katolik olan bir şoförüm vardı. Birgün bana geldi ve, evleneceğinden bahsederek, avans istedi. «Aman Lodonu; sen evlisin, hiç bir katolik, ikinci defa evlenir mi?» dedim.

«Şef» diye cevap verdi. «Biz Fransızların sömürgesi iken Fransızlar bize birçok şeyleri yasak ettiler; şimdi artık bağımsız bir ülkeyiz, Fransızlardan korkmayız, ikinci karım ile evlenmeden evvel, müslüman olacağım..

Lodonou bana hâlâ her senebaşı tebrik yazar.

İSTANBUL ESNAFI

Üstat Reşat Ekrem Koçu'nun Dergimiz için hazırladığı «İstanbul Esnafı» seri yazısını iki sayımızdanberi okuyucularımıza sunmaktan mahrum kaldık. Geçen sayı muhterem yazarın meşguliyetleri, bu sefer de aktüel konulara değinen yazılarımızın çokluğu bu nefis etüdü sütunlarımıza aktarmamıza mâni oldu. Sayın Yazardan ve okuyucularımızdan özür diler, gelecek sayımızda «İstanbul Esnafı» na geniş yer ayıracağımızı arzederiz.

Grenoble Kış Olimpiyatları

Fransızlar 2-3 milyon Türk lirası sarfederek «Grande Nation» a yakışacak bir olimpiyat tertip ettiler. Üstelik de biri erkek (Killy) ve ikisi kız (Gaşel ve Famoz) kayakçısı ile bütün dünyanın takdirini kazandılar.

Tabiî biz her akıllı insan gibi olimpiyatları renkli Televizyondan seyrettik; hem üşütmedik hem de herşeyi orada olanlardan daha iyi gördük.

Olimpiyatların en ilgi çekici müsabakaları buz üstünde paten gösterileri ile buz hokeyi oldu.

Paten gösterilerinde Rusların başarıları büyük oldu. Hokeyde ise Rusları yenen Çekler çok beyenildi. Az kalsın altın madalya alıyorlardı. Fakat aksi bir tesadüf eseri olarak İsveçliler ile berabere kaldılar ve Şampiyonluğu Ruslara bıraktılar.

Kayakla atlamada da rekorlar kırıldı. Yüz metreden fazla atlayanlar oldu. Alman Keller kombinezon da (İniş ve atlama) altın madalya kazanarak Almanya'da bir fatih gibi karşılandı.

Bizim sporcularımız tabiatile bir başarı gösteremediler. Ama hiç olmazsa resmî geçit esnasında bayrağımızı gördük.

Zavallı Ürdün

Araplarla İsrail arasında ne zaman bir badire çıksa hep Ürdün'ün başı belâya girer. Hele Suriye'ye bir şeyler olmaz.

Filistin'den her çatışmadan sonra kaçan araplara kucağını açan Ürdün olmuştur.

Ürdün Birleşmiş Milletlerin de yardımiyle bunları iaşe ve ibate etmeye çalışır. Mısır ve Suriye Arap Komandoları geri çekilirken kendi topraklarına değil, Ürdün topraklarına sığınıyorlar; ve İsrail'in Ürdün'den intikam almasına sebep olurlar.

Gerek 1948 gerekse 1967 savaşlarında Ürdün ordusu ezilirken, Suriye seyirci kalmıştır. Durum böyle olduğu halde, Suriyeliler Arap Vatanperverliğini kimseye bırakmazlar.

Birleşik Arap Cumhuriyeti

Biz iyi asker ve iyi siyaset adamı yetiştiririz. Ekonomi sahasında bocalar du-

ruruz .Mısır'ın harp etme kabiliyeti yoktur. Bu sebepten dolayı iki bin beşyüz senedenberi yabancılar tarafından idare olunmuştur. Başkan Nâsır ilk defa olarak millî bir Mısır hükûmeti kurmuştur, ve işbaşına ekonomi, maliye ve siyaset alanında kıymetli elemanlar getirmiştir. Bunların başında makul ve mutedil bir idareci olan Zekeriya Muhiddin ve dünya çapında birinci sınıf bir adam olan maliyeci Kaysuni gelir.

Eğer Mısır İsrail ve Yemende askerî maceralara atılmamış olsaydı, devletçi rejimiyle, Süveyş kanalının büyük döviz kaynağından da istifade ederek belki gelişmemiş memleketlere bir nümune olabilirdi.

Fakat Mısırlı generaller kendilerini dev aynasında gördüler; bugün harp divanı karşısında cezalarını çekeceklerdir. Son zamanlarda Mısır yüksek tahsil gençliği, haklı olarak, bu generallerin suçlarının bariz bir şekilde ortaya atılmasın ıistemişler, ve bu hususda mitingler tertip etmişlerdir.

Bazı kimseler başkan Nâsır'ın çekilmesiyle Mısır vaziyetinin düzeleceğini zannederler. Ben bu fikirde değilim. Mısır'da bir solcu zümre vardır. Memleketi kaplayan Rus teknisyenlerin yardımı sayesinde, bunlar Komünist bir devlet kurmak isterler. Başkan muavini Zekeriya Muhiddin etrafındaki mutedil idareciler ise memleketin, tarafsızlığa devam etmesini istemekle beraber, Batı ve Araplar dışı müslüman dünyasıyla iyi münasebetler kurmasını isterler. Başkan Nâsır bu iki zümre arasında bir muvazene unsurudur ve ancak onun kütleleri sürükleyen büyük kabiliyeti sayesinde Mısır işlerinin daha da kötüye gitmesini önleyebilmektedir. Mısır'ın başkan Nâsır'a ihtiyacı vardır.

Barış sever Sovyetlerbirliği

Komünistliği kabul eden bir memleket bir sene kadar zenginlerden elde ettiği para ile idare eder. Bu para suyunu çektikten sonra büyük bir malî buhran içine girer.

Bundan sonra yirmi, otuz, elli sene işçileri boğaz tokluğuna çalıştırarak ve bu suretle işçi gücünün kaynağını alarak devlet elinde kapital teşekkül etmesine çalışır. Yapılan hesaplara göre, kapitalist memleketlerde bir sanayi mamûlünün yüzde kırk ilâ yetmişi, bir komünist memlekette ise ancak yüzde onbeş ilâ otuzu ücret olarak işçilerin eline geçiyormuş.

Bu uzun buhranlı devirden sonra bir komünist memlekette de şartlar normalleşir ve kravatlı ve kravatsız işçiler de daha insanî şartlar içinde yaşamaya başlarlar.

Bu şartlar altında komünist memleketlerde yaşayan halk ve hele yüksek standartta bir hayata kavuşan kodamanlar, rahatlarını bozacak bir savaşdan kaçınırlar ve sulhsever olurlar.

İşte Sovyet Rusya bu durumdadır. Tabiatiyle büyük rakip Amerika'yı yıpratmak için Vietnam'da, Akdeniz'de ve imkân bulduğu her yerde bu memleketi iğnelemeye devam edecektir. Fakat Brejnev ve Kosigin barışı bozacak hareketlerden içtinap edeceklerdir. Bunu böyle bilelim.

Romanya

Komünist devletler ve partiler Budapeşte ve daha sonra yine Sofya'da toplandılar. Tabiî netice lâfugüzafdan ibaret kaldı. Artık ortada gemleri elinde tutan bir Stalin yoktur; ve her memleket politik ve ekonomik siyasetinde bir derece serbestlik istemektedir.

Romanya'nın bu yönden daha da ileri gittiği görüldü, ve hareketleri takbih edildi. Bunun sebepleri vardır :

1— Romenler lâtin bir millettirler, ve etraflarını kaplayan ıslav devletlerin tutumlarını benimseyemezler.

2— İkinci Dünya savaşından sonra Stalin Romanya'dan Besarabyayı koparmış almış, ve burada Sovyetler Birliği çerçevesinde «Moldavya» isimli yarı muhtar bir Sovyet Cumhuriyeti kurmuştur. Moldavya da bir Islav çoğunluğu yoktur ve Romenler Stalin'in bu hareketini unutmamışlardır.

3— Arap - İsrail savaşında Romanya İsrail tarafını tutan tek komünist ülke olmuştur, ve bunu kolay kolay hazmedemeyen komünist Suriye heyeti bundan dolayı Romanyaya çok çatmıştır.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz: Bundan yirmi sene evvel Tito'nun yaptığını şimdi Romen Başvekili Maurer yapmaktadır.

Seyahatin Hazin Sonucu

Gazi'nin emriyle hazırladığım raporu, yetim kalmış bir çocuk gibi şefkatle ve hüzünle bir daha gözden geçirdikten sonra bavula yerleştirdim. Eşyamı toplayarak Ankara'dan ayrılmak üzere trene bindim. Çankaya ışık içinde.. İleride asfalt yollardan süzülerek geçen otomobillerin projektörleri, karanlığı altın hüzmelerle deliyor. İzmir'in silueti arkasında hayalini tasarladığım yarının mutlu ve refahlı Türkiyesini Ankara'dan kurmaya başlayacak kadar kendimi kuvvetli hissediyorum. Şimdi ışıklı, hareketli Ankara, içimde bir harabe hüznü doğuruyor. Bu harabeye ben ümitlerimi, idealimi gömerek dönüyorum.

Yazan : Ahmet Hamdi BAŞAR

SEYAHATİMİZİN artık son günleri.. 1931 senesi Şubatının 17 nci Salı günü trenimiz akşama doğru Adana'dan hareket etti. Ertesi günü öğle üzeri Konya'da idik. Burada birkaç gün kalarak hem mahallî incelemeler yapacağız; hem de seyahat sırasında gördüklerimizi ve işittiklerimizi ortaya koyup Gazi'nin hükümete vereceği raporu hazırlayacağız. Özel tren istasyonda kör bir hatta çekildi. Burada yatıp kalkacağız. Salonlu vagon çalışma ve toplantı yerimiz olacak.

Bu seyahatin sonu gelirken, başlangıçta kapıldığım büyük ümitlerden çok şey eksilmişti. Gazi, Serbest Fırkayı kurdurarak memleketin nabzını dinleme fırsatını bulmuştu. Hemen her kafadan bir çok şikâyet sesleri yükselmişti. Halk, dertliydi, ve gidişten hiç memnun değildi. Oysaki Serbest Fırka çıkıncaya kadar Gazi'ye etrafındaki herkes bunun aksini söylemişti. Yalnız Gazi değil, onun ideal arkadaşı ve icranın başı olan İnönü'ye de söylenenler ayniydi. Serbest Fırka ile birlikte şikâyetler ve dertlerin birden bire patlak vermesi Gazi için derin bir uyarıya vesiyle oldu. Bu Fırkayı, verdiği emir üzerine, Liderine kapattırdıktan sonra yanına en yetkili kimseleri alarak Yurdun dört köşesini dolaştı, ve gerçek durumu gözleriyle gördü. Durum çok vahimdi. Açlık, işsizlik, hastalık, sefalet herşey ar-

(1) Bu yazı serisi 50. sayımızda başlamıştır.

tık gizlenemez halde önüne serildi. Halk Gazi'den derdine derman beklemekteydi. Onun seyahati halka ıztırabının dindirileceği ümidini vermişti.

Fakat işte seyahat sona ermek üzere iken anlamıştım ki, dolaşıp gezdiğimiz, çok şeyler de gördüğümüz halde memleketin gerçek derdine teşhis koyamadan ve ne yapacağımızı bilemeden Ankara'ya dönmekteydik.

Şu Konya'da bir hafta kadar kalacağız. Sonra Afyon, ve Eskişehir yoliyle Ankara'ya döneceğiz. Adana'da iken Gazi'ye sesimi bir daha duyurabilmiştim. Emirleri üzerine hazırladığım raporu kendilerine Konya'da sunacak ya da okuyacaktım. Halktan işittiğimiz şikâyetler ve dileklerin teker teker ele alınması ve bunlardan mümkün olanlara çare bulunması yoliyle hiç bir meselemizi çözemedik. Belki de bugünkü durumu daha kötüleştirirdik. Bunu arkadaşlarıma anlatamamıştım. Ukalâlık edebilirdim; haddimi bilmeyebilir ve bir saplantı fikrin peşinde koşabilirdim. Fakat beni neye dinlemiyorlardı? Ben dertlerimizin ancak iktisadî alanda Gazi'ye yakışan büyük inkılâplarla çözümlenebileceğini iddia ediyordum. Böyle bir inkılâba ilk önce buğday dâvasını ele almakla başlamalıydık. Buğday fiatlarının düşüşü, memlekette bir yangın, bir salgın gibi hemen önlenmesi lâzım gelen bir âfetti. Bütün buğdayları nasıl, hangi para ile satın alırız, diyenlere de cevap veriyordum: Köylünün ve devletin el birliğiyle satın alırız ve aldığımız malların parasını da peşin peşin öderiz. Para işinde saplandığımız bu bâtıl inanıştan kurtulmalıydı. Paranın karşılığı altın değil, mal ve işti. Buğday satın almak için neye altına ihtiyacımız olacaktı?

İşte üç ayı bulan seyahatimizde bu fikirleri kimseye ne anlatabildim, tabiî ne de kabul ettirebildim. Bu koskoca süre içinde hemen her gün her saat yanlarında bulunduğum halde bu Büyük Adamımıza da sesimi duyuramadım.

Seyahat bitiyor, dönüşte bölük pürçük birçok işlere girişilecek; bir taraf yapılırken başka birçok taraf yıkılacak, ve Türkiye, yüzüne gülen çok müstesna bir tarihî şansı da ayaklariyle iterek, mâküs kaderini yenemeden buhrandan buhrana sürüklenip gidecek.. Dünya buhranı, bizim için bulunmaz tarihî bir şanstır. Kalkınabilirsek ancak bu devrede kalkınacağız.

NEYE ümitlerim kırılsın? Adana'da Gazi bana :

"— Ankara'ya dönmezden evvel Konya'da birkaç gün kalacağız; orada raporunu okuruz" demedi miydi?

İşte Konya'dayız; ve buraya geldiğimizden bir hafta sonra, seyahate katılan Bakanlık müfettişlerinin hepsi Gazi'nin emriyle işlerine döndükleri halde yalnız ben bırakıldım. Elbet raporumu okutacak, ve dâvamı büyük Kurtarıcımıza kabul ettireceğim!.

Konya'da vali ile beraber Devlet Harâsını, görülerek birkaç yeri gezdik, gördük. Alâeddin Tepesindeki Halkevi binasında ilgililer ve Konya ileri gelenlerinin huzuriyle toplantılar yaptık. Gazi ve maiyetindekiler şerefine bir iki ziyafet de ve-

rildi. Bunlar pek fazla vaktimizi almadı. Geri kalan zamanımızı istasyondaki salonlu vagonda Recep beyin başkanlığında yaptığımız toplantılara ayırıyoruz. Boş günlerde öğleden evvel ve sonra iki toplantı yapıyoruz. Her müfettiş arkadaş sırasiyle söz alıyor ve notlarından tesbit ettiği meseleleri ve teklifleri ortaya atıyor.

Hemen hemen hiç söze karıştığım yok. Canım sıkılıyor gibi züppece tavırlar da takınıyorum. Meselâ Arazi vergisi, Sayım vergisi hakkındaki şikâyetler üzerine alınacak tedbirler konuşulurken Recep bey ısrarla benim de fikrimi soruyor :

"— Siz Hamdi bey Arazi vergisi kanunun konuştuzumuz filânca maddesinin kalkmasına tarafdar mısınız?"

Aldığı cevap şu oluyor :

"— Ben bu kanunun toptan kalkmasına tarafdarım."

Recep beyden ziyade Bakanlık müfettişleri olan arkadaşlarım kızgınlıklarını belli ediyorlar :

"— Arkadaşımız bizimle alay etmeyi bıraksın. Vergileri toptan kaldırmak ve Hazinenin bütün gelirlerini ekmeğe konacak tek vergi ile karşılamak isteyen Hamdi Beyin bu acayip teklifi aramızda red edilmiştir. Bunu tekrar mı konuşacağız?

"— Benim ne böyle bir acayip teklifim var; ne de buğday meselesi hakkındaki teklifimin burada konuşulmasını istiyorum. Seyahatin ilk kısmında Dolmabahçe Sarayındaki toplantıda Gazi Paşa hazretlerinden aldığım emir üzerine hazırladığım rapor kendilerine ayrıca arz edilecek ve bunun üzerinde çalışılacaktır.

"— Fakat daha önce raporunuzu biz aramızda konuştuk ve red ettik. Öyle değil miydi?

"— Hayır, öyle değildi. Sizlerin bu gibi önemli konularda söz söyleyecek, karar verecek yetkiniz yoktur."

Hoppala! Damdan düşer gibi bir kavga vesilesi ortaya atıyorum. Okadar sinirlenmiştim ki, toplantıya başkanlık eden Recep bey, olgun bir adam olduğunu göstererek, işi yatıştırıyor; ve kendisine mahsus tatlı güler yüziyle :

"— Bırakalım arkadaşlar tatsız şakaları.. Çalışmamıza ara verelim, ve aşağı inip ceviz oynayalım. Kavgayı orada yaparız" diyor ve kızgınlıklarımızı soğutmayı başarıyor.

Zaten şahsen birbirimize dargınlığımız söz konusu olamazdı. Bir ikisi müstesna hepsiyle senli benliydim. Ancak bu senli benli olduklarım fikir tartışmalarında beni değil, o bir ikisini tutuyorlardı. Bundan yalnızca Memduh Şevket (merhum)u istisna edebilirim. O yüzde yüz benimle beraberdi.

CEVİZ oyunu bizim yorgunluklarımızı ve hiddetlerimizi hakikaten alıyordu. Recep bey bu ceviz oyunlarına çok usta. İstasyondaki bakkallarda ceviz kalmamıştı. Hepsini satın almıştık. Bu oyun için bir ufak düzlükle herkeste birer mikdar ceviz bulunması yeterdi. Yere bir küçük daire çiziliyor; ortasına bir ceviz, ya da bir çivi dikilerek üzerine madenî bir para, meselâ 5 kuruş oturtuluyor. Belirli bir hizada herkes sıralanmıştır. Yalnız birimiz küçük dairenin başında duruyor. Mesele, oturtulan parayı cevizle nişan alarak düşürmek. Bu konuda şampiyon-

luk büyük farkla Recep beyde.. Sıra ona gelince derhal paraya nişan alıyor; para ve çok defa toprağa çakılı çivi yerlere seriliyor. Memduh Şevket bey, Hasan Ali bey ondan sonra geliyorlar. Fakat meselâ ben, o nişan alarak attıkça sadece ceviz kırıyorum. O şekilde ki, benim bu seyahatte toplu oyunlarda kırdığım ceviz bini aşmıştı!.

Gazi seyahatine ait hâtıralarımın sonu gelmişken, fikir bakımından kendisiyle nedense anlaşamadığım, fakat bir insan, bir arkadaş olarak her zaman değer verdiğim merhum Recep Peker hakkında bir-

kaç söz daha söylemek isterim :

Babacan, duygulu, merd, asker olmaktan sıyrılamamış, otoriter, çok iyi kalpli, devrimlere bağlı olmakla beraber gelenekçi tarafı da olan, toplayıcı olmak vasıfları biraz eksik, zeki fakat hiç kurnaz değil... Bütün bu vasıflar onun sevimliliğinin de kaynağı olmuştu.

Seyahat sırasında Gazi'nin emrinde bulunan Bakanlık müfettişleri ve bizler arasında fikir ve görüş ayrılıklarının tatsız çatışmalar halini almamasında Recep Beyin rolü büyük olmuştur. Hele Konya'da yaptığımız toplantılarda, eğer ipin ucunu bıraksaydı, belki de birbirimize girebilirdik. Recep Bey toplantıları samimî bir hava içinde idare etmişti esasında... Saatlerce çalıştığımız, birçok münakaşalarla çene ve kafa yorduğumuz halde vagondan inerek onbeş dakika oracıkta ceviz oynadığımız zaman dinlenmiş ve saatlerce çalışacak hale gelmiş olarak vagonumuza dönüyorduk. Bu suretle üç gün içinde bütün seyahat neticeleri gözden geçirildi; herkes söyliyeceğini söyledi; notlar tutularak rapor esasları hazırlandı. Artık müfettiş arkadaşlara ihtiyaç kalmamıştı; Recep bey Gazi hazretlerinin şu emirlerini tebliğ ettiler :

— Seyahat hitam bulmuştur; arkadaşların hepsine teşekkür ediyorlar; vazifeleri başlarına dönebilirler.

Bu emirden ben istisna edilmiştim. Bana raporumu okumak üzere Konya'da kalmam emredilmişti.

ARKADAŞLAR, ayın 26. Perşembe akşamı posta treni ile Konya'dan ayrıldılar. Kendilerini istasyonda uğurladık. Tarihî hâtırasını bütün sıcaklığiyle kalplerimizde sakladığımız bu seyahate adliyeden Ferit bey, dahiliyeden Necati bey, iktisattan Şefik bey, maliyeden Nedim bey, Maariften Hasan Âli bey, sıhhiyeden doktor Hüsamettin bey devamlı olarak iştirâk ettiler. Çeşitli zamanlarda muhtelif diğer müfettiş ve mütehassıslar da seyahatin bazı kısımlarında kafileye katıldılar. Anadolu Ajansı muhabiri olarak Kemalettin Kâmi de seyahatte bulunuyordu. Kendisiyle Samsun'da ayni otelde ayni odada kaldık. Sabahları "şiirle uyanmaya alışmışsın" diye bana güzel şiirler okurdu.

Arkadaşlar gittikten sonra. üç aydan fazla içinde yaşadığım hareketli muhit silindi. Trende saatlerce yalnız kalıyordum. Boş durmuyor, hazırladığım raporu tekrar gözden geçirerek düzeltiyordum. Gazi hazretleri Konya'da raporları gözden geçirmek ve özellikle raporumu okumak üzere kalmışlardı. Reşit Galip bey :

"— Galiba yarın senin raporunu okuyacaklar" diye haber getirdikten sonra bir iki gün geçtiği halde henüz davet edilmemiştim. Bu sırada Gazi hazretleri dişlerinden rahatsız oldukları için dişçi Sami Bey davet edilmişti. Bu bir iki gün tedaviyle geçmişti. Nihayet Martın birinci pazar günü akşamı Konya'dan hareket ettik; akşam sofrada Gazi hazretleri iltifatları arasında :

"— Hamdi bey; Konya'da bir fırsatını bulup raporunuzu okuyamadık. Ankara'ya dönüyoruz; bol vaktimiz var, orada okuruz" buyurdular. Ertesi günü Afyon'da üç saat kalarak şehri dolaştıktan sonra Mar-

tın üçüncü Salı günü saat 15 te Ankara'ya dönmüş bulunuyorduk.

SERBEST Fırkanın kurulmasiyle memlekette birdenbire patlak veren ve Halk Fırkası ile İsmet Paşa hkûmetini hayli güç durumlara sokan şikâyetler ve hattâ ayaklanmaların sebeplerini yerinde görmek için yapılmış bu seyahat, işte böyle sona erdi. Bütün memleket Gazi'nin mütehassıs bir heyetle yaptığı bu seyahat sonuçlarından büyük şeyler bekliyordu. Bir inkılâp daha görecektik. Zaten Gazi bütün inkılâplarını bir seyahatten sonra birdenbire ortaya atmıştı. Seyahat kendilerine görmek, çalışmak, kararlarını selâmet ve kudretle vermek imkânlarını hazırlardı. Onun için üç aydan fazla süren bu son seyahat neticesinde çok büyük işler ümit ediliyordu. İktisadî devletçilikte, vergi işlerinde, idarî mekanizmada çok esaslı inkılâplar olması bekleniyordu.

Gazi hazretleri, Ankara'ya geldikleri gün doğruca Büyük Millet Meclisine gittiler. Daha Afyonkarahisarı'nda iken ilk iş olarak Meclisin feshi ve seçimin yenilenmesi belirti-

(Barış : 32)

leri hissediliyordu. Gerçekten ilk iş olarak o gün seçimin yenilenmesi için Meclis kendi kendini feshetti. Ankara'nın siyasî havasında bir bomba gibi patlayan bu âni kararı, birçok kararların ve icraatın izliyeceği şüphesizdi.

Ankara'da Recep beyle beraber Belvü Palas otelinde oturuyoruz. Konya'da müfettiş arkadaşlarla birlikte tesbit edilen esasların rapor haline konması ve yazı makinesinde çekilmesi işini Recep bey bitirmiş. Bu raporu Ankara'ya vardığımızın ertesi günü Oteldeki odasında başbaşa Recep beyle okuduk. Bu raporda sadece işitilen şikâyetler ve görülen yolsuzluklar zaptedilmiş, sıralanmış; akla gelen tedbirler de kaydolunmuştu. Bununla beraber, mademki yazılmış ve mademki bir takım meseleleri objektif bir şekilde kaydedilmiştir, elbet faydası olur düşüncesiyle raporu dinlemekte devam ediyordum. Ufak tefek bazı noktalar, okumamızdan sonra, değişerek rapor son şeklini aldı. Bu, Gazi hazretlerinin raporu şeklinde hükûmete verilecekti.

Recep bey, raporun altına koyduğu imza yanına benim de imza koymamı istedi.

"— Beraber hazırladığımızı Gazi hazretlerine arzedeceğim, lûtfen imza ediniz" dedi.

Benden Gazi hazretlerinin ayrı bir rapor istediklerini, onun için müsaade ederlerse, bu rapora imza koymamamı kendilerinden rica ettim.

"— Yazılanlarla mutabık değil misiniz? Niçin imzalamak istemiyorsunuz?" dediler. Benim o raporu imzalamamak için gösterecek başka makûl bir sebebim yoktu.

"— Hayır imzadan çekindiğim yok. Şüphesiz raporda yazılanlarla da mutabıkım. Yalnız benim ayrı bir raporum var da.

"— Onu ayrıca okuyacaklar."

Mesele yoktu. Rapora paraf şeklinde imzamı koydum; ve bu günlerde Gazi hazretlerine okuyacağım raporu yeniden gözden geçirmek üzere Recep beyden ayrıldım.

BİR gün sonra öğleye doğru, odamda masamın üstünde Belvü Palas kâğıdına Recep bey tarafından yazılmış şu tezkereyi buldum :

Kardeşim;

Reisicumhur hazretleri yeni kararın istilzam ettiği siyasî mesaî arasında bugünlerde raporunuzu dinlemeğe vakit ayıramıyacaklardır. Zaten vergi işleri de yeni intihabattan sonraya kalmıştır. Başka bir fırsatta kendilerine arzetmek üzere işinizden uzun müddet ayrı kalmamanızı ve İstanbul'a avdetinizi tensip buyuruyorlar. Sizi bizzat bulup bunu söyliyemediğime müteessirim. Gözlerinizden öper ve birlikte çalıştığımız esnada benden esirgemediğiniz yardım lûtuflarınıza teşekkür ederim efendim. 5/III/1931

KÜTAHYA MEBUSU
RECEP

ARTIK bütün ümitlerim çökmüştü. Dolmabahçede, bir tesadüf eseri olarak Şeflerle görüşmeden sonra, birdenbire parlayan yıldızımın sönmesi uzun sürmedi. Birçok şeyler yapacak ve yaratacak bir imkân önüme serilmişti. Gazi'nin emriyle bunlar çabuk ve kolay yapılır sanıyordum. Parlayan ikbalimden memleketi içinde bunaldığı güçlüklerden sıyırmak ve refaha ulaştır-

mak için istifade edecektim. Gazi'ye fikirlerimi anlatabildiğim ve kendisini ikna ettiğim zaman her şey halledilmiş olacaktı.

Gazi'nin bana karşı olan teveccühünün, nasıl bir günde ve bir saat içinde doğmuşsa, yine öyle bir saat içinde sönebileceğini asla düşünemezdim. Gazi olaylara tahakküm etmiş, dünyanın en kudretli ve en zeki bir adamıydı. O, hâdiselerin seline bilmeyerek kendini kaptıran, etrafındakilerin tesir ve telkinine esir olan, fakat her şeyi kendi yaptığı ve yarattığı zannında bulunan biçare bir hükûmdar değildi. İki gün evvel dağılsın dediği için Meclis kendisini oybirliğiyle feshetmeğe karar vermişti. Gazi ne söylemişse yalnız kendi karar ve iradesiyle bunları söyledi; ve neyi yapmışsa sadece kendi istediği için yaptı. Gazi'ye ben mutlu bir tesadüf sonucu olarak bu kadar yaklaştıktan ve memleketi kalkınmağa götürecek yolları bu kadar kesin şekilde kavradığıma inandıktan sonra, O'nun emriyle fikirlerimi kendisine söylemeğe kimsenin ve hiç bir kuvvetin mâni olabileceğini hiç bir zaman düşünemezdim. Gazi'nin bunları dinledikten sonra kabul edeceğine ve derhal geniş ölçüde bir iktisadî inkılâbın başlayacağına ise, bilmem, bir çocuk gibi, inanıyordum. Onun için her şey bana âdeta olmuş gibi geliyordu.

Fakat şimdi Gazi, Dolmabahçe toplantısındaki emirlerine, Adana'daki emirlerine, Konya'da bu iş için beni bekletmelerine, yolda "Ankara'da bol vaktimiz var, okuruz" demelerine rağmen, raporumu dinlemeğe lüzum bile görmeden beni geri çeviriyor. Bu neden oldu? Gazi bilmiyerek başkalarının ve etrafının tesir ve nüfuzu altında mı bu kararı verdi? Yoksa kendisi mi öyle istedi? Birincisini Gazi için düşünemiyorum; ikinci için ise hiç bir sebep bulamıyorum.

Büyük bir hüsran içindeyim.

Emin yollarla bir ticaret işini realize etmiş bir adam, esrarengiz şekilde iflâsa gidiyor; her şey hazır, her şey olmuş; elini uzatıp almaktan başka iş yokken, rüyalarda görüldüğü gibi kolunu kımıldatamıyor, ağzını açamıyor. Daha iki üç gece evvel vagonlarındaki sofralarında karşı karşıya oturduğum Gazi şimdi, Ankara'da, benden o kadar uzak ki... Kendileri beni son defa görmeğe bile lüzum görmeden İstanbul'a dönmemi emrediyorlar. Recep bey yazısında, kendisinden "esirgemediğim yardım lûtfundan" dolayı teşekkür ediyor. Gazi hazretlerinin böyle bir iltifatından bile mahrum kalıyorum.

Ne yapabilirim?

Hazırladığım raporu yetim kalmış bir çocuk gibi şefkatle ve hüzünle bir daha gözden geçirdikten sonra bavuluma yerleştirdim. Eşyamı toplıyarak, Ankara'dan ayrılmak üzere trene bindim. Ankara, Çankaya ışık içinde... İleride asfalt yollardan süzülerek geçen otomobillerin projektörleri, karanlığı altın huzmelerle deliyor. İzmir'in silüeti arkasında hayalini tasarladığım yarının mutlu ve refahlı Türkiye'sini Ankara'dan kurmaya başlıyacak kadar kendimi kuvvetli hissediyordum. Şimdi ışıklı, hareketli Ankara, içim-

de bir harabe hüznü doğuruyor.

Bu harabeye ben ümitlerimi, idealimi gömerek dönüyorum.

(BU KISMIN SONU)

Gelecek yazı :

İKİNCİ PERDE AÇILDIKTAN SONRA

(Barış : 35)

Son baskı tarihi : 29 - Mart - 1968